

Mehanizmi za prevenciju torture na Zapadnom Balkanu Albanija, Crna Gora i Srbija

Building free of torture and impunity
societies in the Western Balkans

YOUTH INITIATIVE FOR HUMAN RIGHTS
NEMLA I TE INICIJATIVE PER TE DREJTAT E NËMBRUT
INICIJATIVA MLADINJA ZA LJUDSKA PRAVA
Montenegro

ARCT
The Albanian Rehabilitation
Centre for Torture & Trauma
QSHRT
Qendra Shqiptare e Rehabilitimit të
Traumës dhe Torturës

YOUTH INITIATIVE FOR HUMAN RIGHTS
NEMLA I TE INICIJATIVE PER TE DREJTAT E NËMBRUT
INICIJATIVA MLADINJA ZA LJUDSKA PRAVA
Serbia

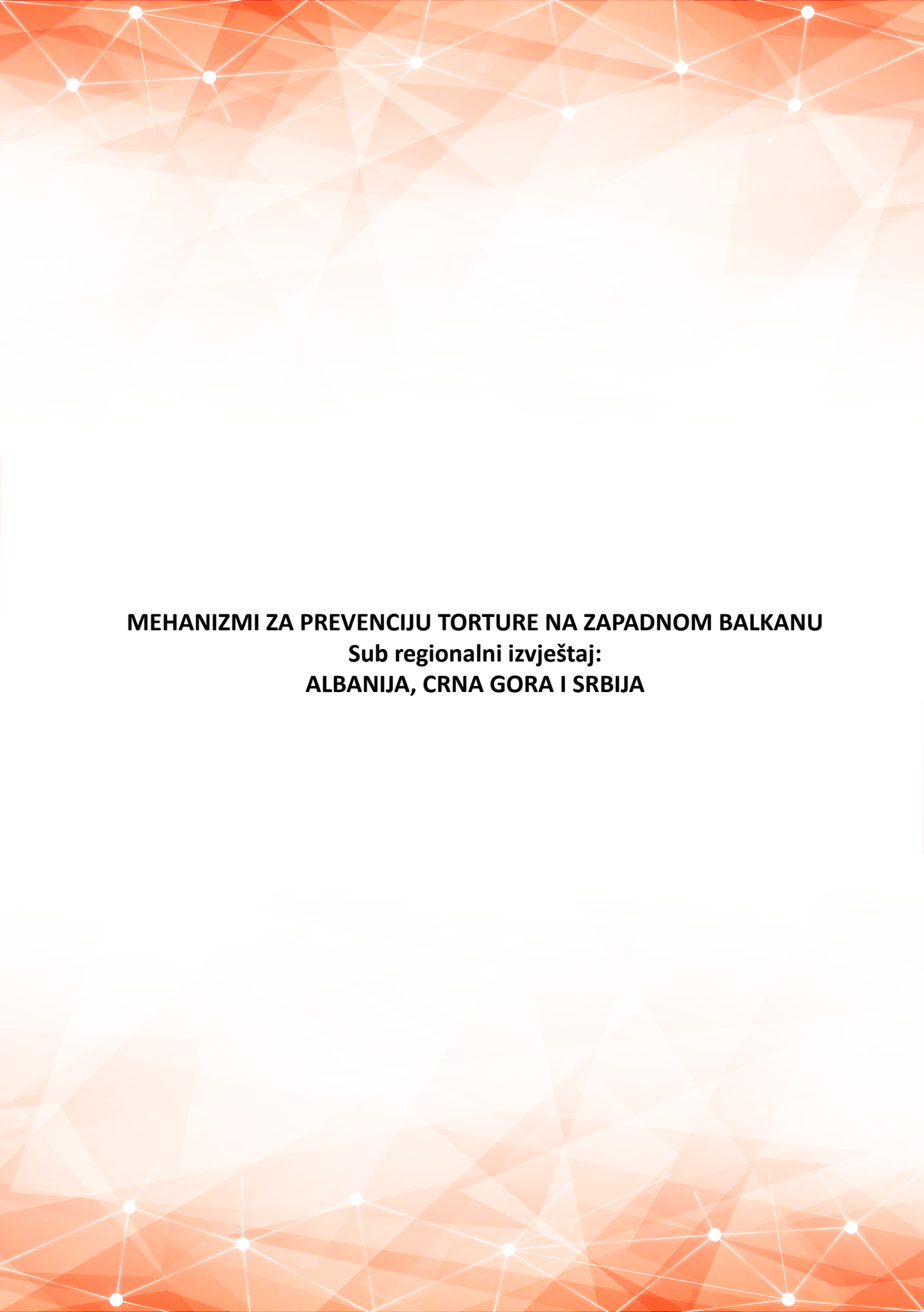
International Rehabilitation
Council for Torture Victims

MEHANIZMI ZA PREVENCIJU TORTURE NA ZAPADNOM BALKANU Sub regionalni izvještaj: ALBANIJA, CRNA GORA I SRBIJA

Building free of torture and impunity societies in the Western Balkans
An EU-funded project

MEHANIZMI ZA PREVENCIJU TORTURE NA ZAPADNOM BALKANU
Sub regionalni izvještaj:
ALBANIJA, CRNA GORA I SRBIJA

Jun 2016. godine

Inicijativa mladih za ljudska prava (MNE), Međunarodni rehabilitacioni savjet za žrtve torture (IRCT), Albanski rehabilitacioni centar za traumu i torturu (ARCT), Inicijativa mladih za ljudska prava (SRB)

Izdavač

Edina Hasanaga Čobaj

Autori

Mushegh Yekmalyan
Milan Antonijević

Istraživači

Boris Raonić
Milan Radović
Erinda Bllaca
Ivan Kutlarović
Marko Milosavljević

Lektura i korektura

Snežana Živković

Prevod

Snežana Živković

Dizajn

Copy Center DOO, Podgorica
Nina Cvetkovski

Štampa

Copy Center DOO, Podgorica

Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-608-08-8
COBISS.CG-ID 31096336

Ova publikacija je nastala uz pomoć Evropske unije. Za sadržaj ovog dokumenta isključivo su odgovorni YIHR (MNE), IRCT, ARCT i YIHR (SRB) i on se ni na koji način ne može smatrati odrazom stavova Evropske unije.

SADRŽAJ:

SKRAĆENICE	5
I UVOD	6
II ALBANIJA	8
2.1. Opšti podaci o državi	8
2.2. Primjenljivi pravni okvir – od međunarodnih normi do domaćih zakonskih propisa ...	9
2.2.1. Međunarodni sporazumi	9
2.2.2. Članstvo u Savjetu Evrope	9
2.2.3. Smrtna kazna	10
2.2.4. Sudstvo	10
2.2.5. Domaći zakonski propisi o zabrani torture	11
2.3. Nacionalna institucija za ljudska prava, Nacionalni preventivni mehanizam i drugi mehanizmi za monitoring	12
2.3.1. Nacionalna institucija za ljudska prava – Branilac naroda (Ombudsman)	12
2.3.2. NPM u Albaniji	13
2.3.3. Nadzor tužilaca	15
2.3.4. Uloga NVO	15
2.3.5. Međunarodne organizacije	16
2.4. Odgovor – Slučajevi torture	17
2.5. Mjesta pritvora	19
2.6. Problematične oblasti	23
2.7. Preporuke	26
III CRNA GORA	29
3.1. Opšti podaci o državi	29
3.2. Primjenljivi pravni okvir – od međunarodnih normi do domaćih zakonskih propisa ..	29
3.2.1. Međunarodni sporazumi	29
3.2.2. Članstvo u Savjetu Evrope	30
3.2.3. Smrtna kazna	30
3.2.4. Sudstvo	30
3.2.5. Domaći zakonski propisi o zabrani torture	31
3.3. Nacionalna institucija za ljudska prava (NHRI), Nacionalni preventivni mehanizam i ostali mehanizmi za monitoring	31
3.3.1. Nacionalna institucija za ljudska prava – Ombudsman	31
3.3.2. Nacionalni preventivni mehanizam	32
3.3.3. Ostali mehanizmi za monitoring	34
3.4. Odgovor – Slučajevi torture	34
3.5. Mjesta lišavanja slobode	34
3.6. Problematične oblasti	35
3.7. Preporuke	37

IV SRBIJA	39
4.1. Opšte informacije o državi	39
4.2. Primjenljivi pravni okvir – od međunarodnih normi do domaćih zakonskih propisa ..	41
4.2.1. Međunarodni sporazumi	41
4.2.2. Članstvo u Savjetu Evrope	42
4.2.3. Smrtna kazna	42
4.2.4. Sudstvo	42
4.2.5. Domaći zakonski propisi o zabrani torture	44
4.3. Nacionalna institucija za ljudska prava, Nacionalni preventivni mehanizam i drugi mehanizmi za monitoring	45
4.3.1. Nacionalna institucija za ljudska prava – Ombudsman	45
4.3.2. Nacionalni preventivni mehanizam u Srbiji	46
4.3.3. Ostali mehanizmi za monitoring	48
4.4. Odgovori – Slučajevi torture	49
4.5. Mjesta lišavanja slobode	49
4.6. Problematične oblasti	51
4.7. Preporuke	55
V REGIONALNI PRISTUP PREPORUKAMA I PROBLEMATIČNIM OBLASTIMA	58

SKRAĆENICE

ARCT – Albanski rehabilitacioni centar za traumu i torturu

CPT – Evropski komitet za prevenciju torture i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

CSO – Organizacija civilnog društva

EU – Evropska unija

IRCT – Međunarodni rehabilitacioni savjet za žrtve torture

NVO – Nevladina organizacija

NHRI – Nacionalna institucija za ljudska prava

NPM – Nacionalni preventivni mehanizam

OPCAT – Opcioni protokol uz Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni ili postupaka

UN – Ujedinjene nacije

UPR – Univerzalni Periodični Pregled

YIHR – Inicijativa mladih za ljudska prava

YUCOM – Komitet pravnika za ljudska prava

I UVOD

Usvajanjem Opcionog protokola uz Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni ili postupaka 18. decembra 2002. godine, međunarodna zajednica je pokazala političku volju da na globalni izazov odgovori širim globalnim odgovorom, postavljajući jasne mehanizme za brzo i precizno reagovanje.

Ako je vladavina prava oslabljena ne samo u jednoj državi, već u mnogim, onda oni koji je štite ne smiju da se ograniče isključivo na nacionalna sredstva, već treba da rade zajedno, fokusirajući se na različite aspekte ali i na sličnosti njihove borbe protiv torture. Iz tog razloga, izabrali smo regionalni pristup, fokusirajući se na tri države unutar regiona Zapadnog Balkana.

Ovaj izvještaj je jedan od proizvoda projekta YIHR pod nazivom “Izgradnja društava bez torture i nekažnjivosti na Zapadnom Balkanu”, koji finansira Evropska unija i koji za cilj ima da analizira i izvuče zaključke o trendovima u sitemu spriječavanja torture u tri države Zapadnog Balkana. Izabrane države su Albanija, Crna Gora i Srbija i možemo navesti brojne razloge za takav fokus.

Ovaj izvještaj vrši procjenu nacionalnih zakonskih propisa, prakse i iskustava nacionalnih stručnjaka u ovoj oblasti.

Nakon izrade nacrtu zajedničke metodologije, podijeljen je opsežan upitnik partnerima u projektu u ovim ciljanim državama. Prvobitnim odgovorima su dodati komentari, informacije i pojašnjenja dobijena od stručnjaka. Rezultati ovog procesa su prikupljeni tokom drugog tromjesečja 2016.

U istorijskom smislu, sve države uključene u ovaj projekat su imale totalitarno nasleđe u trajanju od nekoliko decenija, kao i brojne probleme, tako da su problemi na polju ljudskih prava takođe ukorijenjeni u tom vremenu. Kao rezultat toga, one su naslijedile krivično-pravni sistem koji je nastao pod komunističkim režimima, a koji je uključivao kazneno zakonodavstvo, administraciju i infrastrukturu. Ovo je od naročitog značaja: kao što dolje navedena analiza pokazuje, njihove zajedničke osobine kao država post-komunističkog perioda i dalje imaju brojne sličnosti u svojim sistemima. Tokom godina njihove nezavisnosti, sve tri države su stvorile neku vrstu monitoringa u okviru OPCAT. Tokom komunističkog perioda, tužiocu su obavljali monitoring, dok su institucije ombudsmana nastale tokom 1990-ih i ranih 2000-ih. Pošto su im povjereni široki mandati, ombudsmani su imali teškoće da se usredsrede na monitoring uslova pritvora i na prevenciju torture. To je bio rezultat ili nedostatka kapaciteta, ili preovlađujućih interesovanja za druge stvari, ili njihovog radnog okruženja, uključujući i političke faktore. U većini izabranih država, demokratske institucije još uvijek se bore za nezavisan i efikasan rad, mada se vidi određeni napredak tokom posljednjih 10 godina. Čak i u državama sa jakim demokratskim osobinama, organi za sprovođenje zakona se u određenoj mjeri protive javnom monitoringu i sudskom nadzoru. Stvaranje Nacionalnih preventivnih mehanizama (u daljem tekstu NPM)¹ u ovim državama veoma se razlikuje u hronologiji i tek će se pokazati kako će ono uticati na mehanizme monitora od strane civilnog društva srednjoročno i dugoročno. U mnogim slučajevima, tamo gdje se demokratske institucije nijesu, generalno, razvijale u skladu sa najboljim tradicijama nezavisnosti i nepristrasnosti, Ombudsman Plus sistem NPM još uvijek djeluje

1 Nastale pod pokroviteljstvom OPCAT

problematično. U takvim slučajevima, NPM se ne smatraju jednako efektivnim kao u drugim zemljama što se tiče njihove nepristrasnosti i vjerodostojnog izvještavanja.

Stvaranje dvostrukog nivoa monitoringa (NMP na nacionalnom i UN SPT na međunarodnom nivou) mjesta za smještaj lica lišenih slobode smatra se odličnom idejom za unaprijeđenje sistema spriječavanja torture. Međutim, realnost 10 godina nakon OPCAT implementacije pokazuje da su borci protiv torture i počinioci torture u konstantnoj borbi jedni s drugima. U mnogim slučajevima, nacionalne vlade su postale "kreativnije" u skrivanju torture iza populističke retorike i, kao rezultat toga, NPM su postali manje efikasni i često disfunkcionalni. Nakon osnivanja NPM, treba obavezati novčana i druga sredstva za njegovo ispravno funkcionisanje što, nažalost, nije uvijek slučaj u svim državama.

Ovaj izvještaj ima za cilj da izvrši procjenu, u komparativnoj perspektivi, zakonskog okvira i uslova pritvora prije nego što se usredsrijedi na pritužbe i nadgledne mehanizme širom regiona, sa posebnim akcentom na osnivanje Nacionalnih preventivnih mehanizama u skladu sa OPCAT.

Takođe smo izdvojili dobru praksu iz pojedinih zemalja, podvlačeći da je sistem još uvijek u povoju i da prvi koraci daju obećavajuće rezultate.

Zaključci i preporuke koji se odnose na samo jednu državu povezani su sa preporukama za cijeli region. Iz tog razloga, težili smo ka tome da nam preporuke za svaku od država budu u fokusu, uz poseban zaključak na kraju o sličnostima i primjenljivosti preporuka svake zemlje ponaosob na cijeli region.

II ALBANIJA

2.1. Opšti podaci o državi

Albanija je parlamentarna republika utvrđena novim ustavom iz 1998. Albanija je država sa dugom istorijom totalitarnog režima i tek nakon protesta 1989. godine i reformi komunističke vlade 1990. god, Narodna Republika² je prestala da postoji 1991–92 i osnovana je Republika Albanija. Komunisti su zadržali vlast u parlamentu nakon pobjede na izborima 1991. godine. Međutim, u martu 1992, usred liberalizacije koja je rezultirala ekonomskim kolapsom i socijalnim nemirima, vlast je preuzeo novi politički front predvođen novom Demokratskom partijom.

U godinama koje su uslijedile, veliki dio akumuliranog bogatstva ove države investirano je u Poncijeve prevare, koje su vladini službenici podržavali. Ove prevare su zahvatile negdje između jedne šestine i jedne trećine ukupnog albanskog stanovništva. Uprkos upozorenjima MMF-a krajem 1996, tadašnji predsjednik Sali Berisha stao je u odbranu Poncijevih prevara govoreći da su u pitanju velike investicione firme, što je navelo još više ljudi da preusmere svoje uštedevine i da prodaju kuće i stoku za gotovinu koju su zatim ulagali u ove piramidalne prevare. „Piramide“ su počele da se ruše krajem 1996. godine, što je mnoge investitore navelo da, isprva, mirno protestuju protiv Vlade, zahtijevajući da im se vrati novac. Protesti su postali nasilni u februaru kada su vladine snage odgovorile vatrom. U martu, policija i Republička garda su dezertirali ostavivši otvorena skladišta oružja, koja su paravojne formacije i kriminalne bande vrlo brzo ispraznili. Kriza koja je uslijedila navela je premijera A. Meksija da podnese ostavku 11. marta 1997. godine, a zatim je to uradio i predsjednik Sali Berisha u julu nakon opštih junskih izbora. U aprilu 1997. godine, mirovne snage UN predvođene Italijom (Operacija Alba) ušle su u zemlju sa dva cilja: da pomognu pri evakuaciji iseljenika i da pripreme teren za međunarodne organizacije. Albanska WEU MAPE je zajedno sa Vladom radila na restrukturiranju pravosudnog sistema i policije. Socijalistička partija je pobijedila na izborima 1997. godine, i uslijedio je određeni stepen političke stabilizacije. Na Albaniju je 1999. godine uticao rat na Kosovu, kada je veliki broj Albanaca sa Kosova prebjegao u Albaniju.

Albanija je postala pun član NATO 2009. godine i aplicirala je za pristup Evropskoj uniji. Socijalistička partija je 2013. godine pobijedila na državnim izborima. U junu 2014, Republika Albanija je postala zvanični kandidat za pristup Evropskoj Uniji.

Albanija se graniči sa Grčkom, Makedonijom i Kosovom. Prema podacima iz posljednjeg popisa stanovništva 2011. godine, Albanija ima ukupno 2.821.977 stanovnika.

Prema popisu iz 2011, stanovništvo Albanije je izrazilo sljedeću nacionalnu pripadnost: Albanci 2.312.356 (82.6% ukupnog broja), Grci 24.243 (0.9%), Makedonci 5.512 (0.2%), Crnogorci 366 (0.01%), Cincari 8.266 (0.30%), Romi 8.301 (0.3%), Balkanski Egipćani 3.368 (0.1%), druge nacionalnosti 2.644 (0.1%), nijedna deklarirana nacionalnost 390.938 (14.0%), i nije primjenljivo 44.144 (1.6%).³

---

2 Komunistički režim je bio na vlasti preko 45 godina u Albaniji.

3 <http://www.instat.gov.al/en/themes/population/publications/books/2012/main-results-of-population-and-housing-census-2011.aspx>

2.2. Primjenljivi pravni okvir – od međunarodnih normi do domaćih zakonskih propisa

2.2.1. Međunarodni sporazumi

Albanija je potpisala i ratifikovala sljedeće međunarodne konvencije i sporazume:

U okviru obaveze zaštite ljudskih prava i sloboda, Republika Albanija je potpisala i ratifikovala većinu konvencija i međunarodnih protokola Ujedinjenih nacija i Savjeta Evrope, kao i jedan broj bilateralnih sporazuma u krivičnoj oblasti.

- Konvencija o spriječavanju i kažnjavanju zločina genocida, usvojena 12.maja 1995. godine;
- Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, stupila na snagu u Republici Albaniji 11. maja 1994. godine;
- Konvencija o nezastarijevanju ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti, stupila na snagu 19. maja 1971. godine;
- Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni ili postupaka, stupila na snagu 11. maja 1994. godine;
- Statut međunarodnog krivičnog suda, ratifikovan 23. decembra 2002. godine;
- Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, potpisana 12. decembra 2000. godine;
- Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, koji dopunjuje UN Konvenciju protiv organizovanog kriminala, ratifikovan 12. decembra 2000. godine;
- Protokol protiv trgovine emigrantima drumskim, morskim i vazдушnim putem koji dopunjuje UN Konvenciju protiv organizovanog kriminala, ratifikovan 12. decembra 2000. godine;
- Statut Savjeta Evrope, ratifikovan i stupio na snagu u Republici Albaniji 13. jula 1995. godine;
- Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda potpisana 13. jula 1995. godine i ratifikovana 2. oktobra 1996. godine.

Albanija je takođe ratifikovala Opcione protokole br. 1, 2, 3, 4, 5, 7 i 8 ove Konvencije, koji su potpisani, ratifikovani i stupili na snagu 2. oktobra 1996. godine. Protokol 11 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda potpisan je 13. jula 1995. godine, ratifikovan 2. oktobra 1996. i stupio na snagu 1. novembra 1998. godine.

2.2.2. Članstvo u Savjetu Evrope

- Albanija je postala član Savjeta Evrope 10. jula 1995. godine.
- Albanija je ratifikovala Evropsku konvenciju o ljudskim pravima 1996. godine.

2.2.3. Smrtna kazna

Šesti opcioni protokol uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, koji se odnosi na ukidanje smrtne kazne, potpisan je 4. aprila 2000. godine, ratifikovan 21. septembra 2000. godine i stupio na snagu 1. oktobra 2000. godine.

Od 1992. godine, kada je izvršena posljednja smrtna kazna, smrtna kazna je bila predviđena Krivičnim zakonikom, ali je implementacija ove kazne suspendovana. Nakon ratifikacije Šestog opcionog protokola uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, ova kazna je zamjenjena doživotnom zatvorskom kaznom. Dvanaesti i Trinaesti opcioni protokol uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda su u procesu ratifikacije.

2.2.4. Sudstvo

Prema članu 42/2 albanskog Ustava, svaka osoba, da bi zaštitila svoja ustavna i zakonska prava, slobodu i interese, ili u slučaju da je protiv nje podignuta krivična prijava, ima pravo na pravično i javno suđenje, u razumnom roku, od strane nezavisnog i nepristrasnog suda određenog zakonom.

Pored toga, član 43 i član 44 Ustava garantuju svakoj osobi pravo na žalbu na sudsku presudu višem sudu, osim kada Ustav drugačije određuje. Svaka osoba ima pravo na rehabilitaciju i/ili obeštećenje u skladu sa zakonom ukoliko je pretrpjela štetu kao rezultat nezakonitog djela, radnje ili propusta od strane javnih službenika.

Član 48 predviđa da svako, bilo sam ili sa drugima, može da podnese pritužbu, zahtjev ili komentar javnim službenicima, koji su obavezni da na njih odgovore u okviru vremenskog roka i pod uslovima određenim zakonom.

Organizacija pravosudnog sistema u Republici Albaniji je utvrđena u Devetom dijelu Ustava, članovima 135-147. U skladu sa članom 135, sudsku vlast izvršavaju Viši sud, apelacioni sudovi i prvostepeni sudovi, koji su osnovani zakonom. Skupština može po zakonu da osnuje sud za određeno područje, ali ni u kom slučaju vanredni sud.

Zatim, zakon br. 8436 od 28. decembra 1998. god "O organizaciji sudske vlasti u Republici Albaniji" utvđuje organizaciju sudskog sistema, a dopunjuje ga zakon br. 8546 od 5. novembra 1999. godine i zakon br. 8656 od 31. jula 2000. godine.

Hijerarhijska struktura sudova

Članovi 135 - 145 Ustava Republike Albanije određuju osnovni pravni okvir za organizaciju sudskog sistema. Ove odredbe, zajedno sa primjenljivim zakonima doveli su do sljedećeg sistema:

PRVOSTEPENI SUDOVI:

- **Okružni sudovi** imaju prvostepenu nadležnost i za krivične (ne računajući teška krivična djela) i za građanske (ne računajući upravne sporove) postupke. Njihova teritorijalna nadležnost se prostire unutar njihovih okruga.
- **Prvostepeni sudovi za teža krivična djela** bave se teškim zločinima i imaju teritorijalnu nadležnost na cijeloj teritoriji Republike Albanije.
- **Prvostepeni upravni sud** – postoji 6 sudova koji se bave upravnim sporovima i svaki je nadležan za svoj okrug.[4]

VIŠI SUDOVI:

- **Apelacioni sudovi**, koji mogu da razmatraju odluke nižih sudova i u krivičnim (osim ozbiljnih zločina) i u građanskim (osim upravnih sporova) postupaka. Njihova nadležnost se prostire na datim područjima kako je definisao Predsjednik Albanije.
- **Apelacioni sud za teške zločine**, koji saslušavaju žalbe za teške zločine i imaju teritorijalnu nadležnost na cijeloj teritoriji Republike Albanije.
- **Apelacioni upravni sud**, koji saslušava žalbe na presudu kod upravnih sporova i ima teritorijalnu nadležnost na cijeloj teritoriji Republike Albanije.

NAJVIŠI SUDOVI:

- **Vrhovni sud Albanije**, koji razmatra žalbe na presudu kroz Građansku komoru, Krivičnu komoru i Upravnu komoru. U složenim postupcima odnosno onda kada se izdaje objedinjujuća naredba koju moraju da poštuju svi niži sudovi, sudije Vrhovnog suda sazivaju sud kao dio Ujedinjene komore.
- **Ustavni sud Albanije**, interpretira Ustav i saslušava slučajeve koje se odnose na navodne povrede ljudskih prava.

2.2.5. Domaći zakonski propisi o zabrani torture

Ustav

Ljudska prava i slobode zaštićeni su u Drugom dijelu Ustava (član 15-63). Glavne pravne odredbe koje se odnose na spriječavanje torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih postupaka ili kazni utvrđene su članom 25 Ustava: „Niko ne smije biti podvrgnut mučenju ili surovim, neljudskim i ponižavajućim kaznama ili postupcima”.

Član 122 Ustava obezbjeđuje ratifikovanim međunarodnim sporazumima samo-izvršni status u domaćem zakonu. Pošto prema UNCAT definicija torture i njena kriminalizacija nije u Ustavu dovoljno detaljno navedena, Konvencija nije zadovoljna. Član 44 garantuje kompenzaciju onima koji su pretrpjeli štetu na osnovu protivzakonitog djela ili propusta od strane državnih službenika ili organa.

Prema članu 4 Ustava, zakon previđa osnovu i granice nadležnosti Države. Na sličan način, član 15/1 garantuje da su osnovna ljudska prava i slobode nedjeljiva, neotuđiva i nepovrediva i da predstavljaju osnovu cjelokupnog pravnog poretka.

Krivični zakonik

Tortura i neljudski ili ponižavajući postupci se pominju u velikom broju članova u Krivičnom zakoniku Albanije. Definicija torture se nalazi u članu 86 Krivičnog zakonika i u skladu je sa definicijom torture u Konvenciji protiv torture kao što je formulisano u članu 1. Članovi 58 i 59 Krivičnog zakonika određuju pravo žrtve da krivično goni počinioca i da dobije odštetu, što otvara mogućnost da žrtva učestvuje u krivičnom postupku kao jedna od strana. Tortura se takođe pominje u članovima 74, 76, 109a i 109b Krivičnog zakonika.

2.3. Nacionalna institucija za ljudska prava, Nacionalni preventivni mehanizam i drugi mehanizmi za monitoring

2.3.1. Nacionalna institucija za ljudska prava – Branilac naroda (Ombudsman)

Institucija Branioca naroda (Ombudsman) utvrđena je prvi put albanskim Ustavom u novembru 1998. god, dok je Zakon br. 8454 “O Instituciji branioca naroda” (kasnije izmijenjen) prvi put usvojen u albanskom parlamentu 4. februara 1999. godine. Ovaj zakon je uzeo u obzir zakonske propise drugih evropskih zemalja koji se odnose na instituciju Ombudsmana. Ombudsman se bira tropetinskom većinom Narodne skupštine na period od pet godina i ima pravo da bude ponovo izabran.

Prema OPCAT (odobrenom na osnovu zakona br. 9094 od 03.07.2003), Nacionalni preventivni mehanizam protiv torture obavlja svoju djelatnost u skladu sa serijom domaćih pravnih akata, od kojih su dvije najvažnije Ustav Republike Albanije i zakon br. 8454 od 04.02.1999. “O braniocu naroda”, sa izmjenama i dopunama. Ove odredbe predviđaju osnovne principe inspekcije mjesta pritvora i garantuju da je djelatnost usklađena sa relevantnim međunarodnim standardima, dok član 19/1 zakona br. 8454 od 04.02.1999. “O braniocu naroda”, sa izmjenama i dopunama, daje ovlaštenja nezavisnom i temeljnom monitoringu i istrazi za svaki slučaj mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja, obezbjeđujući svim zvaničnicima široki pristup svim prostorijama bez imuniteta, kao i svoj dokumentaciji, čak i klasifikovanoj, organa javne uprave.⁴

Dalje, ostale izmjene zakonom br. 9888, od 10.03.2008., zakona br. 8328 od 02.04.1998 “O pravima zatvorenika i pritvorenika i postupanju prema njima”, pruža dodatnu slobodu Braniocu naroda kao Nacionalnom preventivnom mehanizmu protiv torture (NPM) da obavlja svoje dužnosti tokom kontrole kaznenih službi. Član 74/1 ovog zakona pruža Braniocu naroda, u svojstvu NPM, pravo da nadgleda implementaciju i sprovođenje Zakona o zatvorenima i pritvorenima kao poseban entitet. Kancelarija Branioca naroda ima ovlaštenje da redovno posmatra postupanje prema licima lišenim slobode u zatvorima i mjestima pritvora ili hapšenja u cilju jačanja, ako je potrebno, zaštite ovih lica od mučenja i

⁴ Zakonski okvir albanskog NPM je dostupan na sljedećoj web stranici: <http://www.avokatipopullit.gov.al/en/kuadri-ligjor>, posljednji put posjećena u maju 2016

surovih, neljudskih i ponižavajućih postupaka ili kazni. Prema ovoj odredbi, ova Kancelarija ima pravo da posebno podnese izvještaje i preporuke različitim državnim organima, kako bi se unaprijedili uslovi pritvora i postupanje sa pritvorenicima i da bi se spriječila tortura i surovi, neljudski i ponižavajući postupci ili kazne.

2.3.2. NPM u Albaniji

Republika Albanija je potpisala Opcioni protokol uz Konvenciju protiv torture i drugih neljudskih i ponižavajućih postupaka (OPCAT), i usvojila ga u skladu sa zakonom br. 9094 od 03.07.2003. god, dodjeljujući Braniocu naroda nadležnost da djeluje u svojstvu Nacionalnog preventivnog mehanizma protiv torture.⁵

Da bi opisali albanski NPM, možemo se osloniti na informacije iz zvanične prezentacije Branioca naroda: *“Nacionalni mehanizam za prevenciju torture bavi se sprovođenjem inspekcije i obilazaka prostorija gdje se nalaze osobe lišene slobode kako bi se spriječili slučajevi torture i drugih neljudskih ili ponižavajućih kazni. Ova struktura je postavljena u skladu sa „Opcionim protokolom uz Konvenciju protiv torture i drugih neljudskih i ponižavajućih kazni” (OPCAT) koji je albanska Skupština ratifikovala zakonom br. 9094 od 03.07.2007.”*

U skladu sa OPCAT, albanski Parlament je početkom 2008. god. dodijelio albanskom Braniocu naroda (BN) funkciju Nacionalnog preventivnog mehanizma protiv torture (NPM) na osnovu posebnog zakona. Ratifikacija OPCAT i osnivanje albanskog NPM nastavlja da traje kao priča o uspjehu koja je započeta kao saradnja između civilnog društva i BN pod sloganom “Albanija bez torture”.⁶

Preventivni pristup predviđen Opcionim protokolom je zasnovan na redovnom i periodičnom monitoringu mjesta pritvora putem obilazaka koje sprovode stručna tijela kako bi se spriječilo zlostavljanje. S druge strane, BN jedino nadgleda situaciju nakon što primi navode o zlostavljanju.

Jedinica za prevenciju torture je oformljena u okviru Kancelarije branioca naroda u januaru 2008. godine da bi preuzela mandat NPM. Jedinica za prevenciju torture izvještava direktno Braniocu naroda. Prema godišnjem izvještaju Branioca naroda iz 2009, Jedinica za prevenciju torture saraduje sa drugim sektorima ove institucije.

U junu 2009. godine, Branilac naroda potpisao je ugovore o saradnji sa tri nevladine organizacije. Povremeno su vršili zajedničke posjete posebnim mjestima pritvora. Jedinica za prevenciju torture se oslanjala na posebnu stručnost sljedećih organizacija:

- Albanski centar za rehabilitaciju žrtava, koji pruža forenzičku ekspertizu albanskom NPM;
- Albanski helsinški odbor, koji pruža psihološku i sociološku ekspertizu albanskom NPM; i
- Evropski institut u Tirani, koja pruža psihološku, forenzičku i psihijatrijsku ekspertizu albanskom NPM.

5 http://www.apr.ch/en/opcat_pages/npm-designation-2/

6 Izvještaj EU o progresu Albanije, 2008, Odeljak o političkim i građanskim pravima, str. 12

Evropski institut u Tirani se 2009. godine pridružio NPM tokom svih obilazaka centara za pretdsudski pritvor.

Branilac naroda je u izvještaju naveo da nije dobio dodatnu finansijsku podršku za vršenje djelatnosti NPM osim pet dodatnih članova osoblja. To znači da NPM vrši svoju djelatnost u okviru budžeta Branioca naroda, što je suprotno obavezama države utvrđenim OPCAT.

Podsjećamo, 1994. godine Albanija je ratifikovala Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni ili postupaka (UNCAT), dok je 1996. godine, Albanija ratifikovala Evropsku konvenciju za prevenciju torture (ECPT). Kao što je ranije pomenuto, Albanija je takođe ratifikovala Opcioni protokol uz UNCAT (OPCAT) 2003. godine. Albanija je podnijela svoj prvi izvještaj Komitetu protiv torture (CAT) 2003. godine a svoju prvu sjednicu o Univezalnom periodičnom pregledu (UN UPR) održala je u decembru 2009. Komitet za prevenciju torture (CPT) Savjeta Evrope posjetio je Albaniju jedanaest puta, a posljednja posjeta bila je 2014. godine.⁷

Opcioni protokol uz Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv torture i surovih, neljudskih i ponižavajućih postupaka ili kazni (OPCAT) predviđa uvođenje nezavisnih monitoring programa u mjesta pritvora. Opcioni protokol uz Konvenciju UN protiv torture (OPCAT) predviđa osnivanje Nacionalnog preventivnog mehanizma (NPM) opunomoćenog zakonskim odredbama da spriječi torturu putem nenajavljenih obilazaka bilo kom mjestu pritvora.

Preventivni pristup predviđen Opcionim protokolom je zasnovan na redovnom i periodičnom monitoringu mjesta pritvora, putem obilazaka koje sprovode stručna tijela kako bi se spriječilo zlostavljanje.

Od svog osnivanja, albanski NPM je nailazio na poteškoće zbog manjka multidisciplinarne profesionalne ekspertize, manjka novčanih resursa i nedostatka monitoring metodologije. Ovi nedostaci su minimalizovani kroz saradnju sa profesionalnim organizacijama čiji su se medicinski, psihološki i psihijatrijski stručnjaci pridružili monitoringu. NPM je uz podršku organizacija civilnog društva postao funkcionalan i nastavlja da povećava obim rada i aktivnosti u različitim mjestima pritvora sa ciljem implementacije OPCAT.

U posljednje vrijeme, u NPM dogodila se smjena zaposlenih: promjene su uticale na poziciju šefa kancelarije i većinu osoblja za monitoring. Iako bez Memoranduma o razumijevanju, ARCT je naglasio važnost preventivnih obilazaka mjesta pritvora – putem valjano definisane metodologije i instrumenata za standardnu provjeru, prikupljanje podataka i analizu.

Iako BN vrši veliki broj obilazaka mjesta pritvora, ne postoji konzistentan i jasan sistem obilazaka, koji bi mogao da klasifikuje obilaske kao pune, periodične, redovne i „ad hoc“ inspekcije. Takođe, ne postoje opšti kriterijumi o dužini trajanja i učestalosti obilazaka pune inspekcije. Uzimajući u obzir kapacitet mjesta za pritvor koja u Albaniji postoje, obilasci pune inspekcije bi trebalo da traju najmanje dva dana i da se sprovode najmanje dvaput godišnje.

Nove izmjene zakona očekuju se u vezi sa boljim funkcionisanjem Kancelarije branioca naroda, mada nisu organizovane javne diskusije u vezi sa ovim izmjenama.

⁷ <http://www.cpt.coe.int/en/states/alb.htm>

2.3.3. Nadzor tužilaca

U zatvorima visoke bezbjednosti, tužioci imaju dozvolu Državnog pravobranilaštva da vrše inspekcije. U svim kategorijama institucija za sprovođenje zakona i relevantnim zakonskim propisima, kontrolu vrši Savjet za inspekciju, utvrđen zakonom "O izvršenju krivičnih sankcija". Na osnovu zahtjeva ili pritužbe, Savjet za inspekciju ima ovlaštenje da izvrši sve neophodne provjere, i na osnovu njih može da zatraži da rukovodstvo institucije preduzme određene korake, odnosno da preporuči tužiocu da izvrši svoju nadležnost ili da svoje zahtjeve priloži direktno kompetentnom sudu.

Tužilac treba da vrši obilaske direktno, periodično ili bez najave kaznenim zavodima, u pratnji, kada je potrebno, stručnjaka iz relevantnih oblasti. U vezi sa njegovim nalazima, kao i nepravilnostima i preprekama na koje je naišao tokom postupka, tužilac podnosi zahtjev rukovodstvu institucije, s ciljem da se ponovo uspostavi vladavina zakona koji su prekršeni, da se dostignu prava osuđenog lica, kao i da se otpočne disciplinarna, upravna procedura odnosno procedura kompenzacije, osim kada okolnosti zahtijevaju da se pokrene krivični postupak.

Član 1 Zakonika o krivičnom postupku predviđa da " ...zakonski propisi o krivičnim postupcima predviđaju pravično i jednako suđenje u skladu sa zakonom, kako bi se zaštitila individualna prava, slobode i zakonski interesi građana i da bi se doprinijelo jačanju vladavine prava i primjeni Ustava i zakona koji su na snazi u državi."

2.3.4. Uloga NVO

U Albaniji, nevladine organizacije koje promovišu i štite ljudska prava veoma su aktivne. Albanski centar za ljudska prava (ACHR) organizuje projekte koji pružaju obuku na polju ljudskih prava za policijske službenike, pravnike, novinare, itd. U druge NVO koje pružaju obuku na polju zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda spadaju: Albanski centar za ljudska prava djece (CRCA) i Pravna klinika za maloljetnike (ove NVO takođe pružaju besplatnu pravnu pomoć djeci). AHC i CRCA imaju "SOS centre" gdje žrtve mogu da iznesu svoje žalbe koje se zatim, ukoliko je potrebno, mogu prenijeti državnim službama i objaviti; pravni savjet je takođe dostupan. Albanski helsinški odbor ima program za monitoring zatvora, policijskih stanica i centara za pritvor, a i druge NVO su takođe nadgledale ove institucije.

Albanski centar za rehabilitaciju torture pruža specijalizovanu medicinsku i psihijatrijsku njegu, socijalnu i pravnu pomoć za žrtve torture, i organizuje obuku za stručna lica (medicinsko osoblje, zatvorske čuvarke, itd). ARCT trenutno nudi specijalizovanu medicinsku i psihološku pomoć kao i pravnu pomoć žrtvama torture i njihovim članovima porodice; organizuje kampanje podizanja svijesti, okrugle stolove, terapijske grupe, obuku i druge aktivnosti, kako bi spriječili mogućnost prikrivenih oblika torture; sprovodi istraživanja kako bi definisali karakteristike albanske kulturne prošlosti koja se odnosi na koncept različitih oblika torture; i distribuira različite materijale koji se odnose na slučajeve traume, torture, mentalnog zdravlja i ljudskih prava. ARCT ima Memorandum o razumijevanju i dozvole da sprovodi monitoring na mjestima gdje se nalaze lica lišena slobode: u policiji (od 2010. godine) i u pritvorskim jedinicama i zatvorima (od 2009.godine).

2.3.5. Međunarodne organizacije

Međunarodne organizacije nastavljaju sa preporukama Albaniji da treba da preduzme hitne korake kako bi poboljšala svoju kontrolnu ulogu nad pravosudnim, policijskim i zdravstvenim institucijama, kako bi ih natjerala da sprovede odluke i da se izvrši podjela dužnosti.

„Amnesty International“ (AI) je izrazio veliku zabrinutost u svom godišnjem izvještaju 2015. godine da je zlostavljanje osumnjičenih u policijskim stanicama široko rasprostranjeno; policija i medicinsko osoblje nisu ispunili svoju obavezu prijavljivanja takvih slučajeva. U julu, Ombudsman je prijavio hroničnu prenaseljenost i neadekvatne uslove i zdravstvenu negu u mjestima pritvora.⁸

Izvještaj EC (2015) navodi da: “U vezi sa prevencijom torture i zlostavljanja, Nacionalni preventivni mehanizam (NPM) je 2014. godine sproveo je 115 inspekcija, provjera i monitoring obilazaka. Svih 81 preporuka koje su rezultirale su uzete u obzir, ali većina njih nije sprovedena. NPM i Kancelarija ombudsmanasa u 2014. dobili 35 pritužbe o nesrazmjernoj upotrebi sile i nasilja od strane policijskih službenika i zatvorskih čuvara, od kojih je za osam utvrđeno da su osnovane. Vrlo mali broj istraga je pokrenuto protiv policijskih službenika. U pojedinim zatvorima, osnovane su jedinice za specijalnu negu koje pružaju psihološku podršku. Nije napravljen pomak po pitanju osnivanja specijalizovanih medicinskih instituta za liječenje mentalno obolelih pritvorenika, koji se i dalje drže u neadekvatnim uslovima u pritvoru u zatvorskoj bolnici Kruja. Dalja akcija je potrebna da bi se osigurao poseban tretman ove osjetljive kategorije zatvorenika u svim objektima. Prenaseljenost zatvorskog sistema je i dalje zabrinjavajuća.

Evropski Komitet za spriječavanje mučenja i nečovečnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (CPT) osnovan je 1987. godine konvencijom savjeta Evrope sa istim imenom (u daljem tekstu „Konvencija“). Prema članu 1 ove Konvencije: „Ustanovljava se Evropski komitet za sprečavanje mučenja i nečovečnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (u daljem tekstu: Komitet). Komitet putem posjeta osobama lišenim slobode ispituje kako se prema njima postupa sa ciljem da, ukoliko je potrebno, poveća zaštitu tih osoba od mučenja i nečovečnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka.” Rad CPT je osmišljen tako da bude integralni dio sistema Savjeta Evrope za zaštitu ljudskih prava, koji stavlja proaktivni vansudski mehanizam rame uz rame sa postojećim reaktivnim sudskim mehanizmom Evropskog suda za ljudska prava.

U januaru 2014. godine, Evropski Komitet za spriječavanje mučenja i nečovečnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (CPT) obavio je svoju periodičnu posjetu Albaniji.⁹ U vezi sa materijalnim uslovima pritvora u policijskim ustanovama, CPT je uočio određeni napredak. Naime, sve prostorije za pritvor (predviđene za zadržavanje do deset sati) u posjećenim ustanovama su bile opremljene sa mjestom za odmor (stolicom ili klupom). Zatim, u Regionalnom policijskom direktoratu u Tirani i Policijskoj stanici u Korci, opšti uslovi pritvora podignuti su na prihvatljiv nivo. Međutim, uslovi pritvora su i dalje izuzetno loši u svim

8 <https://www.amnesty.org/en/documents/pol10/2552/2016/en/>

9 <http://www.cpt.coe.int/documents/alb/2016-06-inf-eng.pdf>

ostalim posjećenim ustanovama (Polijska stanica u gradovima Elbasan, Pogradec, Saranda, Vlora i Policijske stanice br. 1 i 2 u Tirani). Većina prostorija za pritvor u ovim ustanovama zatečene su u očajnom stanju što se tiče nivoa održavanja i higijene i imali su veoma ograničen pristup prirodnoj svetlosti. Osim toga, vještačka rasvjeta je često prigušena ili uopšte ne postoji, ventilacija je neadekvatna, dok sistem grijanja nije u funkciji. Osim toga, u Policijskoj stanici br. 1 u Tirani, pritvorenici su u pojedinim slučajevima bili smešteni u ekstremno prenaseljenim uslovima (npr. četiri osobe u ćeliji od 5m²).

CPT poziva albanske vlasti da preduzmu hitne mjere kako bi se ispravili gore navedeni nedostaci.

Ni u jednom od posjećenih ustanova nije bilo navoda o nedavnom fizičkom zlostavljanju zatvorenika od strane čuvara i, uopšteno gledajući, odnosi između zaposlenih i zatvorenika bili su bez tenzija. Nadalje, delegacija nije naišla na ništa što bi ukazalo na to da je nasilje među zatvorenicima jedan od problema u posećenim ustanovama. Međutim, u zatvoru Peqin, delegacija je čula brojne navode da je došlo do fizičkog zlostavljanja zatvorenika od strane članova specijalne interventne jedinice centralne zatvorske uprave tokom pretraživanja ćelija.

2.4. Odgovor – Slučajevi torture

Tortura se smatra zločinom na osnovu člana 86 Krivičnog zakonika. Prema godišnjim izvještajima i analizama aktivnosti Albanskog javnog tužioca, broj pritužbi koje su rezultirale istragom kreću se od 2 u 2012. godini do 1 u 2013, 2 u 2014, i 2 u 2015, ali nijedan od ovih slučajeva nema torturu kao finalnu sudsku presudu. Podaci pokazuju,¹⁰ međutim, da albanska Državna policija ima više od 230 policajaca sa disciplinarnim mjerama, uključujući one koji su “kažnjeni” sudskom odlukom prema članu 250 Krivičnog zakonika.

ARCT pruža pravnu pomoć za žrtve mučenja ili neljudskog i ponižavajućeg postupanja u sljedećim važnim krivičnim postupcima vezanim za torturu i zlostavljanje, gdje vlasti nisu sprovodile kvalitetnu istragu u skladu sa međunarodnim standardima.

Slučaj P. S. (mučenje)

Ovaj slučaj su dokumentovali ARCT i NPM Branioca naroda 31. decembra 2009. godine. Saslušanje je obavljeno od 13.45 do 14.15, u Opštoj policijskoj upravi u Tirani u prisustvu P.S, rođenog 1982, iz Tirane. On je prijavio ozbiljne fizičke i psihičke posljedice kao rezultat policijskog nasilja koje je pretrpio od strane Komesarijata br. 2.

P.S. je ukazana stručna pomoć pošto nije mogao da pomjeri ruke od bola. P.S. je imao modrice, posjekotine i rane koje su bile posljedica prebijanja po rukama, licu i telu. Monitoring grupa je zabilježila ovaj slučaj i napravila nacrt preporuka za sljedeće korake koje treba preduzeti.

Slučaj S.M. (mučenje)

Nasilno djelo protiv S.M. dogodilo se 10. decembra 2009. Monitoring tim ARCT u pratnji Branioca naroda dokumentovao je ovaj slučaj tako što je intervjuisao pritvorenog S.M., starog 20 godina, rođenog 13.04.1989. u Tropoji, sa prebivalištem u Tirani, nižom stručnom spremom i neoženjenog. Djelo je izvršeno oko 22.30, na 150 metara od žrtvine kuće u

10 Zvanični podaci koje je objavila Republika Albanija u februaru 2016

Tirani. S.M. je bio u kućnom pritvoru zbog krivičnog djela krađe auta. Policajci iz Komesarijata br. 4 su ga zatekli van kućnog pritvora u prisustvu nekoliko prijatelja i nasilno su ga zaustavili pucnjevima.

Slučaj je evidentiran i dokumentovan u skladu sa preporukama Istanbulskeg protokola. S.M. je izveden pred sud 13. decembra gdje je osuđen na zatvorsku kaznu zbog kršenja kućnog pritvora kao i nasilja protiv vođe kriminalne istrage Komesarijata br. 4. Uprkos žalbi njegovog advokata, S.M. je premeštan u Istražni zatvor Mine Peza.

Slučaj D.T. (napad kiselinom)

Ovaj slučaj uključuje napad kiselinom: dana 29.07.2009., neidentifikovani napadači bacili su kiselinu na lice i druge vidljive djelove tijela D.T. i njenog kolege (s posla). Napad se dogodio u vrijeme kada je D.T. prolazila kroz težak razvod zbog čega je bila u svađi sa članovima porodice njenog bivšeg muža. Tužilac je 20.07.2009. god. podneo krivičnu prijavu br. 2755 za prekršaj "Namerna ozbiljna povreda", kako je predviđeno članom 88/2 Krivičnog zakonika (bez identifikacije sumnjivog lica). Slučaj je zaveden kao krivično djelo (br. 3985 od 29.07.2009.) u Tirani.

D.T. je hospitalizovana u lošem stanju u Javnoj bolnici "Majka Tereza" u Tirani.

Nakon iscrpljujućih domaćih pravnih lijekova, slučaj je izveden pred Evropski sud za ljudska prava, kao Prijava br. 48756/14 Tershana protiv Albanije.

Podaci o monitoringu mjesta pritvora i instrumenti za provjeru stanja ljudskih prava su otkrili sljedeće informacije u vezi sa slučajevima nasilja i zlostavljanja tokom hapšenja, pritvora ili u zatvoru. Podaci otkrivaju sljedeće:

	Slučajevi nasilja tokom hapšenja	Nasilje u pritvoru	Nasilje u zatvoru
2013	211 od 439	179 od 439	25 od 180
2014	141 od 420	203 od 350	35 od 140
2015	78 od 130	117 od 330	35 od 250

Slučaj Pihoni protiv Albanije Prijava br.74389/13

Dana 06.08.2012. godine, podnosilac prijave je bio svjedok svađe između svog rođaka N. P. i A.S. na jednoj od glavnih ulica u Pogradecu. Podnosilac prijave je bezuspešno pokušao da smiri N.P. i A.S. Svađa se sve više usijavala i prerasla je u fizičko nasilje. Nakon što je izbio fizički obračun, specijalna policijska jedinica Snaga brzog reagovanja („SBR“) stigla je na mjesto događaja i intervenisala da ga zaustavi. Kao posljedica toga, podnosilac prijave je uhapšen zajedno sa druge dvije osobe. Na putu do policijske stanice, podnosilac prijave navodi da je vrijeđan i da je pretrpio prijetnje i zlostavljanje od strane policajaca SBR. Njegova molba da bude odveden u bolnicu kako bi dobio medicinsku njegu nije naišla na odgovor. Podnosilac prijave je pušten iz pritvora 07.08.2012. Otišao je u klinički centar jer se nije osjećao dobro. Ljekarskim pregledom konstatovano je da je podnosilac prijave povrijeđen tvrdim i tupim predmetom, koji mu je nanio ranu koja je morala da se ušiva. Takođe je imao tri ogrebotine, podliv, edem i modrice. Zbog navedenih povrijeđa podnosilac prijave je morao da uzme devet dana bolovanja.

Ne postoji posebna odredba u CCP za pravo na pritužbu na odluku tužioca da prekine postupak. U Odluci br. 4 od 18.01.2013. Ustavni sud je izjavio da ne postoji pravni lijek u domaćem zakonu protiv odluke tužioca da prekine krivičnu istragu. Podnosilac prijave je izrazio svoju pritužbu pod članom 3 u vezi sa povredama koje je pretrpio kao posljedicu policijske intervencije, kao i u vezi sa činjenicom da istraga u cilju identifikacije i kažnjavanja počinioca nije bila efikasna.

2.5. Mjesta pritvora

– Albanska državna policija/ pod nadležnošću Ministarstva unutrašnjih poslova

Albanski Zakon o državnoj policiji iz 2007. godine (Zakon br. 9749 od 04.06.2007.o državnoj policiji) navodi da je ADP institucija pod nadležnošću Ministarstva unutrašnjih poslova (Albanija 2007, član 6). Prema članu 12 ovog zakona, policija je organizovana centralno i lokalno; Opšta uprava nadgleda centralni nivo, dok regionalni direktorati i regionalni granični i migracioni direktorati upravljaju funkcijama na lokalnom nivou (ibid, članovi 12, 13). Generalni direktor policije, koga imenuje Savjet ministara na prijedlog Ministra unutrašnjih poslova, odgovoran je za rad Opšte policijske uprave (ibid, članovi 13, 20). Prema navodima albanske vlade u dokumentu koji je objavljen na vebstranici Interpolu, Opšta uprava ADP se sastoji od sljedećih odjeljenja: Odjeljenje za krivičnu istragu, Odjeljenje javne bezbjednosti, Granično i migraciono odjeljenje, Odjeljenje za službu podrške i Odjeljenje za policijsku obuku (ibid. n.d.b).

Regionalni policijski direktorati, koji se sastoje od komesarijata, izvršavaju naređenja Opšte uprave, koordiniraju obuku i poslove vezane za osoblje, i nadgledaju rad komesarijata i policijskih stanica unutar svog rejona (Albanija 2007, članovi 14, 15). U izvorima se navodi da postoje 12 Regionalnih policijskih direktorata u Albaniji (ibid. n.d.b; OSCE 21. 08. 2015.). Prema navodima albanske vlade, postoje 43 komesarijata u okviru ADP; svaki Regionalni direktorat se sastoji od 3 do 6 komesarijata (albanska n.d.b). Izvori navode da je broj Regionalnih graničnih i migracionih direktorata u zemlji između 7 (OSCE 21.08. 2015.) i 8 (albanska n.d.b). Za više informacija o strukturi ADP, vidjeti Odgovor na zahtjev za pristup informacijama ALB103820.

U saradnji sa Direktoratom za istraživanje, predstavnik Organizacije za evropsku sigurnost i saradnju (OSCE) u Albaniji je izjavio, bez pružanja dodatnih informacija, da je „Albanska državna policija u fazi restrukturisanja, nakon usvajanja novog Zakona o državnoj policiji 31. jula 2014.” (OSCE 21.08.2015). Prema Izvještaju Evropske komisije o napretku Albanije za 2014. godinu, albanski zakon o državnoj policiji je izmijenjen u septembru 2014. „kako bi se omogućilo stvaranje Nacionalniog istražnog biroa, sa zadatkom da istražuje prestupe vezane za korupciju” (EU oktobar 2014, 43). Direktor za istraživanja nije mogao naći kopiju izmijenjenog Albanskog zakona o državnoj policiji unutar vremenskog ograničenja ovog Odgovora.

Zakon o državnoj policiji je ponovo izmijenjen 2014. godine tako da pruža dodatnu nadležnost policijskoj vlasti; nova reforma policije počela je početkom 2015 i traje i dalje.

– Policijski pritvor

Član 13 albanskog zakona o državnoj policiji iz 2007. godine navodi da se Opšta uprava albanske državne policije nalazi u Tirani (Albanija 2007, čl. 13). Vlada Albanije je navela lokacije svih 12 Regionalnih policijskih direktorata.

– Zatvori

Albanski zatvorski sistem je deo albanskog pravosudnog sistema, u koji spada znatan broj institucija i organizacija. Ove organizacije rade u okviru ustavnih i zakonskih pravila koja definišu ne samo njihovu nadležnost, već i ograničenja i slučajeve institucionalne interakcije, u cilju implementacije pravde. Nakon skoro 21 godinu političkog pluralizma, veoma je interesantno analizirati način na koji su se zatvorske službe materijalizovale i uticale na tretman ljudi lišenih slobode, kao i doprinos ovog sistema u razvoju albanskog društva.

Albanski zatvorski sistem je regulisan zakonom br. 8331 od 21.04.1998. „O izvršenju krivičnih sankcija” i zakonom br. 8328 od 16.04.1998. „O pravima zatvorenika i postupanju prema njima”, sa izmjenama i dopunama. Pored ovih zakona, usvojene su i važni propisi vezani za rad institucija za izvršenje krivičnih sankcija u Albaniji, u koje spadaju: Odluka Savjeta ministara br. 96 od 09.03.2000. „Opšti zatvorski propisi”, Nalog Ministra pravde br. 3705/1, od 11.05.2006. „Pravila pritvora”, Nalog Ministra pravde br. 4595, od 15.07.2003. „Unutrašnji propisi Opšte zatvorske uprave”, Nalog Ministra pravde br. 3052/1 od 25.05.2005. „Etički kodeks za zatvorsko osoblje”, Odluka Savjeta ministara br. 327 od 15.05.2003. „Propisi policijskog osoblja u zatvorima.“

Reforma zakona o krivičnim sankcijama se nastavila usvajanjem zakona br. 9888 od 10.03.2008. „O izmjenama i dopunama zakona br. 8328 od 16.04.1998. „O pravima zatvorenika i postupanju prema njima”, sa izmjenama i dopunama. Ovaj zakon je donio promjene u poboljšanju osnovnih prava zatvorenika i garancije da će se sa njima postupati čovječno i sa dostojanstvom, u skladu sa evropskim standardima.

Da bi omogućio implementaciju i monitoring ovih prava, zakon je utvrdio pravila organizacije i funkcionisanja Opšte zatvorke uprave. Izmjena ovog zakona je osnivanje Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture ili surovih, neljudskih i ponižavajućih postupaka, kao posebne strukture pod upravom Kancelarije ombudsmana.

Zatvori i druga mjesta pritvora su mjesta za smještaj ljudi lišenih slobode, čiji je kontakt sa spoljnim svijetom ograničen. Komunikacija im je ograničena zbog nedostatka dnevnih aktivnosti i rituala koje su upražnjavali prije dolaska u pritvor, kao i zbog aktivnosti koje upražnjavaju u skladu sa zatvorskim pravilima, koji određuju granice ponašanja lica unutar kaznenog objekta. Odluke albanskog zatvorskog sistema nijesu lake, zato što su ulaganja i strategije u ovom sistemu vođene sa dva cilja na umu: fleksibilnost u postupanju sa jedne strane i stvaranje bezbjednog sistema za vanjsko društvo sa druge strane.

Opšta uprava zatvorskog sistema navodi da je "Sistem kaznenih institucija jedan od subjekata koji su temeljno poboljšani putem demokratskih reformi. Ova poboljšanja su se dogodila paralelno sa konceptualnim, logističkim, finansijskim i infrastrukturnim promjenama. Danas radimo na promjeni kaznenih institucija tako da osim institucija za sprovođenje krivičnih sankcija postanu i institucije za reintegraciju zatvorenika u društvo. „Institucije su klasifikovane u zatvore visoke, srednje i niske bezbjednosti, individualne institucije i centre za istražni pritvor. Trenutno Albanija ima 23 kaznene institucije, klasifikovane na sljedeći način:

- 5 institucija visoke bezbjednosti
- 5 institucija srednje bezbjednosti
- 10 centara za istražni pritvor
- 3 specijalne institucije:
  - Zatvorska bolnica
  - Institucija za maloljetnike u Kavaji
  - Specijalna institucija u Kruji

Maksimalan kapacitet je 4537 ljudi, dok je prenaseljenost velika-do 5931 u prosjeku tokom godine. Kaznene institucije se razlikuju po starosti i kvalitetu. One institucije koje su nasljeđene iz prethodnog sistema imaju slabu infrastrukturu i ne dostižu standarde čovječnog postupanja prema osobama lišenim slobode. (Institut visoke bezbjednosti u gradu Burrel, Pritvor 313 u Tirani, Zatvor visoke bezbjednosti u Benče, itd.). Naročito u starim institucijama, postoji malo zajedničkih objekata za aktivnosti u slobodno vrijeme, unutar i van mjesta pritvora, gdje se zatvorenici mogu pridružiti ostalima.

U izvještaju o svojoj misiji 2014. godine, Evropski komitet za sprječavanje mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni (CPT) predlaže: „Mora se razviti konkretan plan koji bi riješavao pitanja zatvorskih usluga, postupanja prema zatvorenima i materijanih uslova. Ova strategija treba da obezbijedi mjere i sredstva za zajedničke aktivnosti, posjete (otvorene i zatvorene), prostorije za prijem i niz drugih jedinica koje će omogućiti klasifikaciju zatvorenika“.

Sljedeći zvanični podaci su objavljeni na internet stranici Opšte zatvorske uprave:
<http://www.dpsh.gov.al/newweb/?fq=brenda&m=shfaqart&gj=gj1&aid=566>

	Pre	Pris
Fier	60	356
Ali Demi (G)	51	58
Mine Peza	211	11
Vaqarr	156	3
Burrel	80	128
Fushë Kruja	280	129
Durrës	313	50
Korçë	185	294
Sarandë	61	
Tropojë	10	12
Kukës	23	
Lezha	325	485
Peqin	12	738
Elbasan	203	
Tepelenë	103	24
Vlorë	198	
Rrogozhinë	151	251
Berat	110	
Kavajë	24	9
Spitali	61	
Jordan Misja	422	
Lushnja		232
Kruja		112
	3039	2892
Ukupno	5931	

Uslovi pritvora:

U vezi sa kaznenim sistemom, uprkos poboljšanju uslova u nekim od zatvora i institucijama za istražni pritvor, problemi prenaseljenosti, slučajevi povrede ljudskih prava, nekažnjivost, nivo obuke zatvorskog osoblja, poštovanja zakonskih odredaba, kao i neadekvatnost zdravstvene i socijalne zaštite se javljaju u skoro svakom izvještaju agencija EU i Stejt Departmenta u vezi sa situacijom u mjestima pritvora u Albaniji. Preliminarni rezultati istraživanja ARCT/RCT koje je u toku o učestalosti torture u mjestima pritvora pokazuju problematičnu situaciju u skoro svim od 21 kaznene institucije u državi,¹¹ naročito u nekim od starijih zatvora kao što su Burreli, Zatvor 313 u Tirani i centri za istražni pritvor kao što su Kukes i Lushnja.

11 Novi objekat za istražni pritvor u Elbasanu otvoren je u septembru 2012. godine, mada je suočen sa budžetskim ograničenjima.

U vezi sa uslovima u zatvorima i policijskim prostorijama za pritvor u komesarijatima, situacija je i dalje kritična: postoji manjak finansija, kao i kašnjenja sa platama i problemi sa isplatom prekovremenog rada policijskim službenicima. Iako ne postoji definicija policijske ćelije, obično se smatra da je to „bilo koja prostorija unutar policijskog objekta/komesarijata ili stanice, koja se koristi ili je namijenjena za prisilan pritvor odrasle osobe u trajanju od više od deset sati do trenutka kada se osoba oslobodi, pusti uz kauciju ili izvede pred sud”.¹²

Mada je pritisak aktera građanskog društva bio veliki, Ministarstvo pravde nije finalizovalo zakonske izmjene, stvarajući poteškoće u upravljanju određenim situacijama. To što je Vlada donijela izmjene smatra se pozitivnim pomakom na polju kaznenih mjera, ali primjenjivost ovih amandmana još uvijek čeka na dalje administrativne i tehničke interpretacije u praksi. Razni izvještaji o inspekcijama policijskih stanica u različitim okruzima bilježe neprikladne uslove pritvora i loše postupanja sa pritvorenicima u policijskim ćelijama, uključujući: prenaseljenost i duga zadržavanja ljudi u policijskim ćelijama, fizičke uslove koji su ispod standarda i loš dizajn prostorija, nedostatak pristupa zdravstvenoj i psihijatrijskoj zaštiti, zatim to što se osjetljive osobe neprikladno drže u policijskim ćelijama, zlostavljanje pritvorenika, loši sanitarni uslovi (naročito za žene u pritvoru), nedostatak adekvatnog smještaja, boravak maloljetnika u istim prostorijama sa odraslima i nedostatak konzistentne obuke policijskih službenika o njihovoj ulozi čuvara i dužnosti da se brinu o pritvorenicima. Monitoring uslova pritvora u policijskim komesarijatima se smatra važnim jer su osobe u policijskom pritvoru uglavnom osumnjičeni koji još uvijek nijesu osuđeni; takođe, pošto su privremeno izgubili slobodu, pritvorenici imaju ograničeni izvor pravnim ljekovima ili pravnoj pomoći.

Imajući u vidu da mnogi policijski službenici odbijaju da vrše ulogu staratelja, može se razumjeti uzrok nedostatka skrupula koje imaju u vezi sa humanim postupanjem prema osumnjičenima pod njihovim nadzorom, kao i uzrok potencijalnih zlostavljanja koje pritvorenici mogu da dožive u policijskom pritvoru. Teško je zamisliti da policijski službenici poštuju ljudska prava pritvorenika bez spoljašnjeg sistema monitoringa. To je razlog zbog koga proces monitoringa mora da se nastavi.

2.6. Problematične oblasti¹³

1. Pravna zaštita: Postoje brojne prepreke unutar pravnog zastupanja pritvorenika koje ne samo da ometaju mogućnost pritvorenika da obezbijedi pravno zastupanje, već utiču i na sam odnos između advokata i klijenta: a. Kršenja privatnosti i povjerljivosti između advokata i klijenta od strane stražara u kaznenim institucijama tokom intervjua i nadgledanjem pošte i telefona b. Neobavještanje advokata i članova porodice pritvorenika kada se oni premjeste u druge objekte.

---

¹² Uporediti: Alternativni izvještaj Drugom univerzalnom periodičnom pregledu o Albaniji i preporuke koje je Albanija prihvatila tokom prvog UPR pregleda na sjednici 6 (30. novembar – 11. Decembar 2009.), Albanski rehabilitacioni centar za traumu i torturu (ARCT) september, 2013.

¹³ Uporijedi: Seattle University School of Law –glasovi iz pritvora: Izvještaj o kršenju ljudskih prava u Centru za pritvor Northwest. Ovaj document je korišćen kao metodološka smjernica za istraživanje problematičnih oblasti u Albaniji.

2. *Zdravstvena njega*: Oko 75% pritvorenika koji su intervjuisani prijavili su zdravstvene probleme koji su zahtijevali medicinsku pažnju. Osamdeset posto onih koji su zatražili pomoć nijesu bili zadovoljni liječenjem koje su dobili. Naši intervjui su pokazali široko rasprostranjen problem neadekvatnog pristupa zdravstvenoj zaštiti, posebno hitnoj medicinskoj njezi. Neadekvatan pristup zdravstvenoj zaštiti krši Odluku Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima i minimalne standarde Principa Ujedinjenih nacija za pritvorene osobe. Dopuštanjem da osoba trpi ekstremni bol bez liječenja je surovo, neljudsko i ponižavajuće postupanje, što je kršenje međunarodnog prava kao i člana 87 Krivičnog zakonika Albanije.

3. *Zdravstvena zaštita mentalnog zdravlja*: Oko 23% pritvorenika koje smo intervjuisali prijavili su da boluju od mentalnih poremećaja koji zahtijevaju liječenje. Mnogi pritvorenici se nijesu žalili na depresiju, ali je njihov način govora i držanja govorio drugačije. Opšti utisci naših saradnika su bili da je veoma veliki procenat pritvorenika izgledao depresivno, nervozno ili oboje.

Takođe se čini da se neprikladno i prečesto osobe koje pate od mentalnog poremećaja zatvaraju u samice. U specijalnom institutu Kruja, ne pruža se dovoljno aktivnosti za rekreaciju; okruženje je bez prozora i od sivog betona; nema privatnosti; pritvorenici su izolovani jedni od drugih i nisu sigurni koliko dugo će biti u pritvoru, što sve utiče na njihovu mentalnu nestabilnost.

Opšta zatvorska uprava ima samo dva psihijatra zaposlena u cijelom sistemu. Neadekvatno postupanje prema mentalno oboljelim spada u kršenje međunarodnog prava. Nepružanje adekvatnog liječenja može se smatrati surovim, neljudskim i ponižavajućim postupanjem. U domaćem zakonu, zatvorenici imaju pravo na medicinsku pomoć kod bolesti i povreda, u šta takođe spada i psihijatrijsko liječenje kao i pravo da osoba bude zaštićena od samopovrijeđivanja i samoubistva.

4. *Smrtni slučajevi u pritvoru*: Povećanje broja naizgled samoizvršenih smrtnih slučajeva je naročito zabrinjavajuće, jer odražava hronični očaj osoba u pritvoru. Takođe je za brigu činjenica da zatvori moraju da brinu o sve većem broju ljudi koji stare i umiru prirodnom smrću u kaznenim institucijama.

Svaka smrt, bez obzira na njen uzrok, izaziva ogromnu tugu porodici i prijateljima i poziva na preispitivanje u okviru monitoringa o tome šta je još moglo da se uradi kako bi se spriječila nepotrebna smrt ili pružila bolja njega umirućem. Zbog toga je važno da se prepoznaju potencijalni obrasci i da se uči iz prethodnih iskustava.

Pristup zdravstvenoj zaštiti za lica lišena slobode

Dostupnost zdravstvene zaštite i liječenja za ljude sa mentalnim oboljenjem je posebno interesantna oblast za službe za implementaciju OPCAT, imajući u vidu koliko je široko rasprostranjen problem mentalnih smetnji među osobama u pritvoru. Zatvorenici imaju pravo na isti standard zdravstvene zaštite kao i drugi članovi društva. Međutim, oni često dolaze iz osjetljivih sektora društva, sa velikim i kompleksnim zdravstvenim potrebama, kao i mnogo većim procentom ozbiljnih mentalnih oboljenja i narkomanije nego ostatak opšte populacije.

Postoji posebna potreba se osigura dostupnost i pristup zdravstvenim objektima i uslugama. Generalno, postoji potreba da se ljudi stave u okruženje koje im može pružiti stepen zaštite i terapijskog liječenja koji im je potreban.

Značajno dostignuće je bilo priključivanje zatvorenika u program socijalnog osiguranja, što je otvorilo mogućnost za dobru zdravstvenu njegu. Oko 75% intervjuisanih zatvorenika su prijavili zdravstvene probleme koji su zahtijevali liječenje. Od ljudi koji su zatražili medicinsku pomoć, 80% je bilo nezadovoljno liječenjem.

Implementacija zakonskih propisa i institucionalnih reformi je proces koji je nedavno donio značajna poboljšanja i mjerljive rezultate, posebno u smislu postavljanja i implementacije rehabilitacionog programa za zatvorenike, ciljajući na njihovo obrazovanje, stručnu osposobljenost, zapošljenje i uključivanje u različite obrazovne i kreativne aktivnosti. Važan cilj zatvorskog sistema, osim uloge u sprovođenju odluka, jeste humano postupanje, pravni i nediskriminatorni aspekti za sve zatvorenike.

Albanski zatvorski sistem je regulisan zakonom br. 8331 od 21.04.1998. „O izvršenju krivičnih sankcija” i zakonom br. 8328 od 16.04.1998. „O pravima zatvorenika i postupanju prema njima”, sa izmjenama i dopunama. Pored ovih zakona, usvojene su i važni propisi vezani za rad institucija za izvršenje krivičnih sankcija u Albaniji, u koje spadaju: Odluka Savjeta ministara br. 96 od 09.03.2000. „Opšti zatvorski propisi”, Nalog Ministra pravde br. 3705/1, od 11.05.2006. „Pravila pritvora”, Nalog Ministra pravde br. 4595, od 15.07.2003 „Unutrašnji propisi Opšte zatvorske uprave”, Nalog Ministra pravde br. 3052/1 od 25.05.2005. „Etički kodeks za zatvorsko osoblje”, Odluka Savjeta ministara br. 327 od 15.05.2003. „Propisi policijskog osoblja u zatvorima”.¹⁴

Reforma zakona o krivičnim sankcijama se nastavila usvajanjem zakona br. 9888 od 10.03.2008. „O izmjenama i dopunama zakona br. 8328 od 16.04.1998. „O pravima zatvorenika i postupanju prema njima”, sa izmjenama i dopunama. Ovaj zakon je donio promjene u poboljšanju osnovnih prava zatvorenika i garancije da će se sa njima postupati čovječno i sa dostojanstvom, u skladu sa evropskim standardima.

Da bi omogućio implementaciju i monitoring ovih prava, zakon je utvrdio pravila organizacije i funkcionisanja Opšte zatvorke uprave. Izmjena ovog zakona je osnivanje Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture ili surovih, neljudskih i ponižavajućih postupaka, kao posebne strukture pod upravom Kancelarije ombudsmana.¹⁵

U Priručniku za rukovođenje kaznenim institucijama, posao koji zaposleni u zatvorima vrše se cijeni dok se u isto vrijeme navodi da treba podsjetiti javno mnjenje da posao koji se obavlja u zatvorima spada u važnu javnu službu. Kao što je primjećeno u raznim međunarodnim izvještajima o upravljanju zatvorskim sistemom, organizacija ovih institucija smatra se jednom od najkompleksnijih, a njihovi problemi među najtežima. Prema osnovnim načelima međuljudske komunikacije, kvalitet sadržaja poruke kao i kvalitet odnosa između zaposlenih predstavljaju važne elemente ovog sistema. Komunikacijski problemi na nekom od ova dva nivoa kompromituje integritet i bezbjednost zatvorskog sistema u cjelini.

14 Tëdrejtat e njeriut në Sistemin e Paraburgimit në Shqipëri 2007, Shoqata Për thyerjedhe Penal Reform International Romania, TARTARI, Tiranë 2008

15 Shih faqen zyrtare të Drejtorisë së Përgjithshme të Burgjeve

2.7. Preporuke

U vezi sa prevencijom torture

1. Smanjiti prenaseljenost. Albanska vlada se mora obavezati na eliminisanje prenaseljenih uslova koji postoje u mnogim zatvorima; stalno otvaranje novih kaznenih institucija nije još uvijek riješilo ovaj problem.
2. Upotrijebiti silu samo kao posljednju opciju. Dramatično smanjiti upotrebu nesmrtonosnog oružja, fizičkog sputavanja i fizičke sile tako što će se, kad god je to moguće, koristiti nenasilne metode, a upotreba oružja ograničiti na kvalifikovano osoblje. Eliminirati upotrebu fizičkog sputavanja osim onda kada je to neophodno da bi se spriječila ozbiljna povreda sebi ili drugima.
3. Iskoristiti tehnologiju za nadzor na svim mjestima lišavanja slobode. Dobro iskoristiti nadzorne kamere za snimanje kazneno-popravnog okruženja i uključiti više investicija u tom pravcu.
4. Koristiti objektivnu klasifikaciju i direktan nadzor. Uključiti sprječavanje nasilja u osnovne procedure klasifikacije i nadzora svake institucije ponaosob.
5. Promovirati produktivnost i socijalnu rehabilitaciju. Investirati u programe integracije u društvo pre i posle oslobadjanja koji su se pokazali kao dobar način da se smanji nasilje i dugoročno promjeni ponašanje.

U vezi sa ograničavanjem nečovječnog postupanja:

Prenaseljenost neizbježno koristi ljudske i finansijske resurse. Malo toga ostaje za programe socijalne rehabilitacije, sanitaciju, higijenu i hranu. Rezultat toga je povećan nered, nasilje i korupcija. Brojke su rezultat strogih zakona koji se donose i implementiraju i nevoljnosti da se koriste alternative trajnom utamničenju.

Pravosudni sistem ne pruža dovoljno pravne zaštite optuženicima. Spori krivični postupci i neadekvatna pravna odbrana vode do sistematičnog kršenja prava na pravnu zaštitu, naročito kršenja međunarodnih vremenskih ograničenja trajanja istražnog pritvora.

Mnoge albanske kaznene institucije svih veličina i nivoa bezbjednosti pružaju neadekvatne materijalne uslove, opštu zdravstvenu zaštitu i psihijatrijsko liječenje, i ne ispunjavaju osnovne potrebe zatvorenika, kao što su sanitarni objekti.

U vezi sa funkcionalnim sistemom zdravstvene zaštite:

1. Zaštititi mentalno obolele zatvorenike. Zatvorenici sa mentalnim smetnjama koje bi ih mogle učiniti naročito osjetljivim na uslove u pritvoru moraju da budu smješteni u bezbjedne jedinice za liječenje. Objektima su potrebni načini rigorozne provjere i procjene kako bi se osiguralo adekvatno liječenje zatvorenika koji su i mentalno oboleli i teški za kontrolisanje; garancija psiholoških usluga treba da bude prisutna na svim nivoima.
2. Sve kaznene institucije treba da imaju svo neophodno osoblje, uključujući medicinsko osoblje. Ono treba da se posveti njezi osoba sa mentalnim smetnjama i da vrši prepoznavanje i liječenje pritvorenika sa mentalnim problemima.

3. Sva lica u pritvoru treba da imaju pravo na zdravstveni pregled, ukoliko to žele, i to od strane ljekara po sopstvenom izboru. Tokom ljekarskog pregleda ne treba da prisustvuju zatvorski čuvari ni drugo zatvorsko osoblje.

4. Treba dati jasne instrukcije o odnosu vlasti prema krivičnim djelima mučenja i pružiti adekvatnu obuku o zabrani mučenja sudijama i tužiocima, kako bi se osigurala cjelokupna implementacija Konvencije (UNCAT).

U vezi sa istragom:

Zbog pojedinih ozbiljnih slučajeva zlostavljanja, od kojih su neki rezultirali smrću, preporučuje se eliminacija klime nekažnjivosti službenika za sprovođenje zakona koji izvršavaju djela mučenja i zlostavljanja, kao i stroga primjena članova 86 i 87 Krivičnog zakonika o zabrani mučenja, u skladu sa ratifikovanim međunarodnim pravnim aktima i preporukama organizacija za zaštitu ljudskih prava.

U vezi sa restorativnim pristupom:

1. Promovisati kulturu uzajamnog poštovanja. Stvoriti pozitivnu kulturu u zatvorima zasnovanu na etici uljudnog ponašanja i međuljudske komunikacije koja koristi i zatvorenici i osoblju;

2. Zaposliti i zadržati kvalitetno osoblje. Donijeti promjene na nacionalnom i lokalnom nivou ka bi se unaprijedilo regrutovanje i zadržavanje kvalitetnog, raznolikog osoblja i na druge načine razvijao profesionalizam radne snage;

3. Obezbijediti da viši službenici u zatvorskoj upravi i direktori svih institucija i njihovi viši rukovodioci posjeduju i u potpunosti koriste primjerke Evropskih zatvorskih pravila Savjeta Evrope. Takođe ih treba imati na vidljivom mjestu u svakoj zatvorskoj biblioteci kako bi mogli da ih koriste ostali zaposleni i zatvorenici.

4. Razvijati izvještavanje. Zakonski propisi treba da podrže smisleno prikupljanje podataka, a država i lokalne uprave treba da se u potpunosti posvete ovom projektu.

5. Zahtijevati izjave o uticaju. Vlada treba da zahtijeva da izvještaj o uticaju prati sve predložene zakone koji imaju uticaj na veličinu, demografiju ili druge važne karakteristike zatvorske populacije.

Ostale preporuke

- Izvesti procjenu domaćih inspeksijskih tijela i njihove usklađenosti sa zahtjevima OPCAT;
- Zahtijevati da svi zakoni koji se odnose na mjesta pritvora usaglase sa zakonima o ljudskim pravima;
- Podsticati angažovanje civilnog društva u donošenju odluka vezanih za zatvore, policiju, mentalno zdravlje i druge reforme kroz uspostavljanje trajne ekspertize;
- Osnovati trajnu radnu grupu/podgrupe sa učešćem države i nedržavnih aktera kako bi se redovno vodila briga o različitim aspektima mjesta pritvora;

- Uzeti u obzir reviziju kategorija obilazaka, kao što je uvođenje obilazaka pune inspekcije objekata (najavljene) najmanje dva puta godišnje, kontrolne obilaske i ad hoc obilaske (nenajavljene);
- Objaviti detaljnu statistiku, prikupiti podatke o pritužbama i razvrstati ih po polu, jeziku, lokaciji, instituciji, itd. u vezi sa trenutnim stanjem mjesta za pritvor u Albaniji, što će biti dostupno svim stejkholderima uz dužno poštovanje zaštite privatnih podataka;
- Ciljati policijske ćelije za kratkotrajni pritvor za nenajavljene posjete, naročito van zvaničnog radnog vremena;
- Izdati smjernice za inspeksijske obilaske mjestima pritvora (Kancelarija generalnog tužioca);
- Uključiti statistiku o pritužbama iz različitih mjesta pritvora (zatvora, policijskih ćelija, itd.) i o obilascima mjesta pritvora u godišnji izvještaj Kancelarije generalnog tužioca;
- Slijediti preporuke iz izvještaja o posjeti CPT i preduzeti korake kako bi se obezbijedilo da tužioc koji vrše inspekciju zatvorske ustanove redovno posjećuju prostorije za pritvor i da stupaju u direktan kontakt sa zatvorenicima;
- Nastaviti sa nadgledanjem stanja ljudskih prava u mjestima pritvora kao osnovnog načina doprinošenja sprečavanju torture;
- Podsticati aktivniju ulogu NVO u nadgledanju mjesta pritvora putem podizanja njihovih kapaciteta i podsticanja umrežavanja na regionalnom i nacionalnom nivou; i
- Aktivno učestvovati u podizanju svijesti o Opcionom protokolu UN uz Konvenciju protiv torture i lobirati za odgovornost i transparentnost u svim mjestima gdje borave lica lišena slobode.

III CRNA GORA

3.1. Opšti podaci o državi

Crna Gora je parlamentarna republika koja je 21. maja 2006. proglasila nezavisnost od Državne Zajednice Srbije i Crna Gore. Nakon raspada SFR Jugoslavije, zajedno sa Srbijom, Crna Gora je bila dio Savezne Republike Jugoslavije, a zatim Državne Zajednice Srbije i Crne Gore.

Crna Gora se graniči sa Hrvatskom, Bosnom i Hercegovinom, Srbijom, Kosovom i Albanijom. Prema posljednjem popisu, Crna Gora ima 620.029 stanovnika. Od ovog broja, 278.865 su Crnogorci; 178.110 Srbi; 53.605 Bošnjaci; 30.439 Albanci; 6.021 Hrvati; 6.251 Romi; 2.054 Egipćani i drugi. Glavni grad je Podgorica, sa 187.085 stanovnika. Ostali veći gradovi su: Nikšić (72.824), Bijelo Polje (46.676) Bar (42.368), Berane (35.452), Pljevlja (31.060), Herceg Novi (30.992), dok drugi gradovi imaju manje od 30 hiljada stanovnika.

Iako su vlasti često isticale da Crna Gora nije učestvovala u ratovima 1990-ih godina, lokalne NVO vjeruju da su tadašnje vlasti bile odgovorne za mnoge zločine protiv građana i ratnih zarobljenika na teritoriji Crne Gore, kao i na teritoriji drugih bivših republika SFR Jugoslavije. Takođe, NVO smatraju da se nije desio proces suočavanja s prošlošću i da mnoge žrtve koje su pretrpjele torturu, neljudske postupke i zlostavljanja, izgubile živote ili imovinu, i dalje čekaju na saslušanje, na pravni postupak i zadovoljenje pravde za njih i njihove porodice.

3.2. Primjenljivi pravni okvir – od međunarodnih normi do domaćih zakonskih propisa

3.2.1. Međunarodni sporazumi

Crna Gora je potpisala i ratifikovala sljedeće međunarodne konvencije i sporazume:

- Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, ratifikovana¹⁶ 23. 10. 2006.godine;
- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, ratifikovan 23.10.2006.godine;¹⁷
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, ratifikovan 23. oktobra 2006.;
- Opcioni protokol uz ICCPR, ratifikovan 23. oktobra 2006.godine;¹⁸
- Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, ratifikovana 23. oktobra 2006.;
- Opcioni protokol uz Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, ratifikovan 23. oktobra 2006. godine;
- Konvencija Ujedinjenih nacija protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni ili postupaka, ratifikovana 23. oktobra 2006.;

¹⁶ Datum sukcesije nakon nezavisnosti Crne Gore uzet je kao datum ratifikacije.

¹⁷ ibidem

¹⁸ ibidem

- Opcioni protokol uz CAT, ratifikovan 6. marta 2009. godine;
- Konvencija o pravima djeteta, ratifikovana 23. oktobra 2006.godine;
- Opcioni protokol uz CRC o učešću djece u oružanim sukobima, ratifikovan 2. maja 2007. godine;
- Opcioni protokol uz CRC o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, ratifikovan 23. oktobra 2006. godine;
- Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom, ratifikovana 2. novembra 2009.godine;

3.2.2. Članstvo u Savjetu Evrope

- Crna Gora je postala 47. zemlja članica Savjeta Evrope 11. maja 2007. godine.
- Crna Gora je ratifikovala Evropsku konvenciju o ljudskim pravima 2004. godine.

3.2.3. Smrtna kazna

Crnogorski Parlament je izmijenio Krivični zakonik 19. juna 2002. godine i ukinuo smrtnu kaznu. Tokom parlamentarne debate, kao glavni razlog za ovo ukidanje je istaknuto to što se SR Jugoslavija pridružuje Savjetu Evrope

3.2.4. Sudstvo

Ustav je ultimativni odnosno najviši zakonski akt u državi. Sudovi se formiraju i vrše svoju funkciju u skladu sa Ustavom, zakonima i međunarodnim sporazumima. Ustav zabranjuje osnivanje vanrednih sudova.

Hijerarhijska struktura sudova je sljedeća:

- 1) Vrhovni sud Crne Gore
- 2) Apelacioni sud Crne Gore
- 3) Viši sud
- 4) Osnovni sud

Ustavni sud Crne Gore je jedan od sudova široke kompetencije. Ovaj sud provjerava ustavnost zakona koje Parlament usvaja. Ustavni sud takođe može da ispituje i sve druge propise i podzakonske akte. Takođe, odlučuje o ustavnosti i legalnosti propisa koje usvajaju izvršna vlast, javne službe i lokalne samouprave. Ovaj sud može da ukine ove propise odnosno određene odredbe ukoliko procijeni da su neustavne ili nelegalne. Takođe, Ustavni sud implementira posebnu kontrolu individualnih zakonskih akata i štiti ljudska prava i osnovne slobode u sudskim procesima koji su započeti na osnovu ustavne žalbe. U takvim slučajevima, Ustavni sud može da opozove bilo koju odluku bilo kojeg crnogorskog suda, ukoliko je procijenio da ta odluka krši ustavna prava podnosioca žalbe. Zaštita koju Ustavni sud pruža je posljednji korak prije obraćanja Evropskom sudu za ljudska prava.

3.2.5. Domaći zakonski propisi o zabrani torture

Ustav

Član 28 Ustava glasi: “Jemči se dostojanstvo i sigurnost čovjeka. Jemči se nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta, njegove privatnosti i ličnih prava. Niko ne smije biti podvrgnut mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju. Niko se ne smije držati u ropstvu ili ropском položaju.”

Još jedna odredba u Ustavu koja se odnosi na torturu je stav 2 člana 44: “Stranac se ne može protjerati iz Crne Gore tamo gdje mu, zbog rase, vjere, jezika ili nacionalne pripadnosti, prijeti osuda na smrtnu kaznu, mučenje, neljudsko ponižavanje, progon ili ozbiljno kršenje prava koje jemči ovaj Ustav.”

Osim navedenih članova, mučenje i neljudsko ili ponižavajuće postupanje takođe se pominju u članovima 26, 27, 29, 30 i 31 Ustava Crna Gore.

Krivični zakonik

U Krivičnom zakoniku Crne Gore, definicija mučenja je data u članu 167:

(1) Ko drugom nanese veliki bol ili teške patnje, bilo da su tjelesne ili duševne, sa ciljem da od njega ili trećeg lica dobije priznanje ili drugo obavještenje, ili da ga nezakonito kazni ili da ga zastraši, ili da na njega izvrši pritisak, ili da zastraši ili izvrši pritisak na neko treće lice, ili iz nekog drugog razloga koji se zasniva na diskriminaciji, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

(2) Ako djelo iz stava 1 ovog člana izvrši službeno lice u vršenju službe ili je djelo izvršeno uz njegov izričiti ili prećutni pristanak ili ako je službeno lice podstrekavalo drugo lice na izvršenje djela iz stava 1 ovog člana, kazniće se za djelo iz stava 1 ovog člana zatvorom od jedne do osam godina.

Osim ovog člana, na torturu ili zlostavljanje se odnose još i članovi Krivičnog zakonika br.: 143, 144, 151, 152, 162 i 166.

3.3. Nacionalna institucija za ljudska prava (NHRI), Nacionalni preventivni mehanizam i ostali mehanizmi za monitoring

3.3.1. Nacionalna institucija za ljudska prava – Ombudsman

Zaštitnik ljudskih prava (Ombudsman) Crne Gore je osnovan članom 82 stav 14 Ustava. Zaštitnika ljudskih prava imenuje Predsjednik države nakon konsultacija sa naučnim i specializovanim institucijama i nevladinim organizacijama čija je glavna djelatnost vezana za pitanja ljudskih prava i sloboda. Procedura imenovanja Zaštitnika počinje ne kasnije od 60 dana prije isteka prethodnog mandata Zaštitnika. Član 25c zakona o Zaštitniku ljudskih prava navodi da Ombudsman ima pravo pristupa u svaku ustanovu i svaku prostoriju gdje su lica lišena slobode, kao i pristup dokumentima i službenim spisima te ustanove.

Zakon o Zaštitniku ljudskih prava takođe utvrđuje mehanizam za pregled pritužbi Ombudsmanu (članovi 28-35). Pritužba se može podnijeti u roku od godinu dana nakon što se navodni prekršaj dogodio. U vanrednim slučajevima, Ombudsman može da postupi i po isteku roka od godinu dana. Kada se istražuje pritužba, Ombudsman treba da iscrpi sve domaće pravne lijekove, da sagleda ostale izvore informacija, ispita javne službenike itd. Kada Zaštitnik zaključi da je došlo do kršenja ljudskih prava i sloboda, njegovo mišljenje treba da sadrži i preporuku o tome šta bi trebalo uraditi da bi se otklonila povreda, kao i da odredi rok za taj pravni lijek.

Zakon takođe predviđa godišnje javne izvještaje Ombudsmana. Zaštitnik može da podnese specijalan izvještaj Parlamentu, ukoliko smatra da je to neophodno za zaštitu ljudskih prava i sloboda. Specijalne izvještaje takođe treba učiniti dostupnim javnosti.

3.3.2. Nacionalni preventivni mehanizam

NPM u Crnoj Gori je klasični sistem Ombudsman Plus koji se koristi širom Evrope i svijeta. Ombudsman Plus sistem je bio prilično slab u onim kontekstima gdje se cjelokupno stanje ljudskih prava i nezavisnosti sudstva dovodi u pitanje. S druge strane, u svim onim kontekstima gdje se ljudska prava poštuju na način koji je povoljan, ovaj sistem je pokazao da dobro funkcioniše i da daje dobre rezultate.

Crna Gora je ratifikovala Opcioni protokol uz Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv torture (OPCAT) u martu 2009. i osnovala svoj Nacionalni preventivni mehanizam (NPM) u avgustu 2011.godine, nakon stupanja na snagu Zakona o Ombudsmanu. Poslije formiranja savjetodavnog tijela (predviđeno gore navedenim zakonom kao tijela koje pomaže Ombudsmanu u izvršavanju aktivnosti kao NPM), Zamjenik Ombudsmana je posebno imenovan za prevenciju torture, dok su obaveze dva pravna savjetnika unutar kancelarije Ombudsmana isključivo izvršavanje zadataka i djelatnosti koji se odnose na NPM.

NPM je već izvršio obilaskе brojnih mjesta na kojima se nalaze ili se mogu nalaziti lica lišena slobode, koji su rezultirali objavljivanjem dva tematska izvještaja o policijskim i psihijatrijskim ustanovama. Članovi NPM iz kancelarije Ombudsmana, kao savjetodavnog tijela, vršili su procjenu Istražnog zatvora u vrijeme posjete CPT.

Član 25 zakona o Zaštitniku ljudskih prava navodi da Zaštitnik treba da bude Nacionalni preventivni mehanizam za zaštitu ljudi lišenih slobode od mučenja i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih postupaka ili kazni (u daljem tekstu: prevencija torture), u skladu sa Opcionim protokolom uz Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni ili postupaka. Da bi vršili određene dužnosti za prevenciju torture koje iziskuju posebno znanje, Zaštitnik treba da oformi radno tijelo koje se sastoji od stručnjaka iz odgovarajućih oblasti. Akt o obrazovanju savjetodavnog tijela, koji se pominje u stavu 4 ovog člana, odrediće zadatke i ovlašćenja ovog tijela.

Prema članu 25a, članove tijela koji se pominju u stavu 2 člana 25 ovog zakona bira Zaštitnik na osnovu javnog poziva. Broj, sastav, kriterijumi i način izbora članova radnog tijela iz stava 1 ovog člana utvrđuju se Pravilima o radu Zaštitnika. U skladu sa članom 25b, poslovi prevencije torture su:

- obilazak organa, ustanova ili organizacija u kojima se nalaze ili bi se mogla nalaziti lica lišena slobode ili lica kojima je ograničeno kretanje, radi povećanja stepena njihove zaštite od mučenja i drugih oblika surovog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja;
- davanje preporuka nadležnim organima, ustanovama i organizacijama radi poboljšanja postupanja prema licima lišenim slobode i uslova u kojima se nalaze, odnosno sprečavanja mučenja i drugih oblika surovog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja;
- davanje mišljenja na predloge zakona i druge propise radi zaštite i unaprjeđenja ljudskih prava i sloboda lica lišenih slobode i lica kojima je ograničeno kretanje;
- saradnja sa Potkomitetom Ujedinjenih nacija za prevenciju torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (u daljem tekstu: Potkomitet za prevenciju torture).

Licima lišenim slobode u smislu ovog zakona smatraju se lica kojima je određeno bilo kakvo zadržavanje, pritvaranje, zatvaranje ili smještaj pod nadzorom organa i koja to mjesto ne smiju napustiti po svojoj volji.

CPT je zabilježio činjenicu da funkcije NPM izvršavaju posebne jedinice unutar kancelarije Ombudsmana, koji ima svoje sopstveno osoblje. Osvrćući se na stav 32 Smjernica o Nacionalnim preventivnim mehanizmima usvojenim od strane Potkomiteta Ujedinjenih nacija za prevenciju torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih postupaka ili kazni (SPT), Komitet je predložio da se posveti pažnja stvaranju posebne budžetske linije za aktivnosti NPM unutar ukupnog budžeta Kancelarije ombudsmana. CPT bi takođe želio da bude obaviješten o budžetu koji je predviđen za aktivnosti NPM za 2013. i 2014. godine. ¹⁹

Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Službe definisao je način organizacije NPM, koju predvodi Zamjenik zaštitnika ljudskih prava uz pomoć pet savjetnika. U skladu sa nadležnostima koje je definisao pomenuti Zakon, Zaštitnik izdaje javni poziv za izbor članova NPM. Članove NPM-a bira Zaštitnik i on se sastoji od stručnjaka iz oblasti psihijatrije i psihologije, kao i advokata i forenzičkih doktora. Procedura izbora i imenovanja opisana je u članovima 15, 16, 17, 18 i 19. Akt o uspostavljanju NPM određuje njegove dužnosti i nadležnosti.

U cilju poboljšanja uloge NPM, Zaštitnik određuje godišnji plan obilazaka organizacija i institucija u kojima su lica lišena slobode, zasnovan na prethodno usvojenom četvorogodišnjem planu.

» *Manjkavosti*

Treba obezbijediti dodatno i adekvatno finansiranje NPM.

Ne postoji poseban zakon o NPM u Crnoj Gori, jer je Zaštitnik ujedno i NPM, tako da su nadležnosti Zaštitnika kao NPM utvrđene u okviru Zakona o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda.

---

19 <http://www.cpt.coe.int/documents/mne/2014-16-inf-eng.pdf> str. 9

3.3.3. Ostali mehanizmi za monitoring

- U skladu sa Zakonom o Unutrašnjim poslovima, kontrolu policije vrši unutrašnja kontrola i Savjet za civilnu kontrolu policije.²⁰
  - Tužilac takođe može da sprovodi istragu u zatvorskim i policijskim objektima u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku.
  - Ombudsman ima pristup svim mjestima gdje su osobe lišene slobode (vidjeti Zakon o Zaštitniku član 25b).
  - Viši sud ima nadležnost da kontroliše istragu zatvora u skladu sa Krivičnim zakonikom i Zakonikom o krivičnom postupku.
- Ispod su navedene sve monitoring grupe civilnog društva za sve pomenute različite institucije- NVO grupe:
    1. *Inicijativa mladih za ljudska prava, lokalni partneri: Građanska alijansa, NVO 4life, LGBT Forum Progres*
    2. *NVO Akcija za ljudska prava, NVO Juventas*²¹

3.4. Odgovor – Slučajevi torture

U mnogim slučajevima, istraga slučajeva torture pokazuje da je mučenje od strane policijskih službenika bilo motivisano sljedećim: dobijanjem informacija vezanih za krivično djelo, rješavanjem zločina ili kažnjavanjem za neposlušnost. U nekoliko slučajeva torture opisane su²² slične okolnosti i slični pristupi istražitelja. Slučajevi torture se dešavaju unutar zatvorenih institucija tokom hapšenja i tokom javnih skupova i demonstracija, o čemu će biti riječi u ovom izvještaju.

3.5. Mjesta lišavanja slobode

*Ministarstvo pravde
ZIKS*

Zavod za izvršenje kaznenih sankcija (ZIKS) je odgovoran da pritvorenicima i osuđenima pruži bezbjednost, zdravstvenu njegu i reintegraciju, kao i profesionalnu obuku za osoblje ove ustanove i ostale dužnosti koje su važne za izvršenje krivičnih sankcija.

Struktura ove institucije je definisana u šest organizacionih jedinica:

- Kazneno-poravni dom Podgorica (KPD Podgorica)
- Istražni zatvor Podgorica
- Zatvor za kratke kazne

20 Policija i ljudska prava: Građanska kontrola rada policije u praksi, http://www.kontrolapolicije.me/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid=107&lang=sr str. 6-7

21 <http://www.hraction.org/?p=6945>

22 <http://www.gamn.org/images/docs/en/HumanRightsInMontenegro.pdf> str. 40- 52

- Zatvor Bijelo Polje
- Zdravstvena služba
- Cenar za obuku.

U zavisnosti od nivoa bezbjednosti, vrste zdravstvene njege i programa reintegracije, kao i obima ograničavanja slobode i prava osumnjičenih lica, zatvorske kazne se izvršavaju u objektima zatvorenog, poluotvorenog i otvorenog tipa, mada otvoreni tip još uvijek nije počeo sa radom.

Trenutni kapacitet ZIKS-a je 1350 mjesta. Od ovog broja: KPD Podgorica – 655, Istražni zatvor Podgorica – 350, Zatvor za kratke kazne – 185, i zatvor Bijelo Polje – 160 mjesta.

Ministarstvo Unutrašnjih poslova:

– Centri i odjeljenja bezbjednosti u Podgorici, Baru, Budvi, Beranama, Bijelom Polju, Nikšiću, Pljevljima, Herceg Novom, Andrijevići, Danilovgradu, Ulcinju, Kotoru, Tivtu, Plavu, Plužinama, Rožajima, Žabljaku, Kolašinu, Mojkovcu, Šavniku i Cetinju; vodni granični prelazi u lukama Bar, Kotor, Tivat-Porto Montenegro, i Zelenika; vazdušni granični prelazi na aerodromima u Podgorici i Tivtu; drumski granični prelazi i Prihvatilište za strance. Uprava policije nije odgovorila na naš zahtjev za dobijanje informacija o tačnom broju mjesta za pritvor. Prema našim informacijama, Uprava policije ima najmanje 35 prostorija za lišavanje slobode.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja:

Centar za tražioce azila u Spužu i dva dodatna mjesta za smještaj tražilaca azila u Podgorici, Javna ustanova „Komanski most“ u Podgorici, Center za djecu i mlade “Ljubović“ Podgorica, Dječji dom „Mladost“ u Bijeloj, domovi za stare u Bijelom Polju i Risnu.

Ministarstvo zdravlja:

Specijalna bolnica – Dobrota, odjeljenja za psihijatriju u Nikšiću i Podgorici.

3.6. Problematične oblasti

Glavne institucije gdje se mučenje češće odvija

U Crnoj Gori, slučajevi mučenja nisu česti koliko su bili u prošlosti. Prije par godina, mučenje se događalo u sljedećim institucijama:

1. ZIKS (Zavod za izvršenje krivičnih sankcija)- crnogorski zatvor
2. Zavod “Komanski Most”- javna ustanova koja pruža smještaj za osobe sa mentalnim teškoćama.

Institucije koje su prenaseljene preko svojih kapaciteta

Kapacitet (K)/Broj zatvorenika (Z)

KPD Podgorica – K655/ Z665

Specijalna psihijatrijska bolnica

Sudsko odjeljenje ima kapacitet od 20 pacijenata i ovi kapaciteti su popunjeni. U ovoj bolnici je i dodatnih 50 pacijenata sa izrečenom sudskom mjerom liječenja, ali su oni smješteni na druga odjeljenja. Smještajni kapacitet bolnice je 240 pacijenata, ali je ukupan broj pacijenata veći.

Policijska akcija tokom javnih skupova i demonstracija i tokom preliminarnе faze hapšenja

Inicijativa mladih za ljudska prava je registrovala 25 pritužbi građana tokom protesta u oktobru 2015. godine. U 9 slučajeva, Savjet za građansku kontrolu rada policije utvrdio je prekomjeran broj policajaca i kršenje prava građana. Ostali slučajevi su u procesu ispred kancelarije Državnog tužioca. Tokom protesta, građani su bili izloženi mučenju i prekomjernoј upotrebi sile od strane policije. Dokaz ovoga je predstavljen u izvještaju CA tima, kompletno sa dokumentacijom i izjavama svjedoka. Nadležne institucije nijesu dale profesionalan odgovor na žalbe građana, nevladinih organizacija i šire javnosti o postupanju prema građanima tokom protesta. Samo su dva policajca identifikovana i odgovarala za nasilna djela tokom tih demonstracija.

Pristup zdravstvenoj zaštiti za lica lišena slobode

Osobe lišene slobode imaju pravo na zdravstvenu zaštitu u zatvorima i u policiji. Međutim, najveći broj pritužbi koje su NVO primile odnosile su se na kvalitet zdravstvene zaštite. Kapaciteti se često nedovoljno koriste i manje doktora radi nego što je predviđeno reformom. CPT je ukazao na ovo i predložio da se poveća broj zdravstvenih radnika.

Osobe lišene slobode moraju često da čekaju za osnovno liječenje po nekoliko mjeseci jer ono često nije dostupno u zatvorima.

Ombudsman je otkrio slučaj gdje je HIV pozitivna osoba boravila u samici 20 dana bez pristupa zdravstvenoj njezi i lijekovima.

Glavni razlozi za brigu iz izvještaja SPT Ujedinjenih nacija i CPT Savjeta Evrope

Mučenje i drugi oblici zlostavljanja

„14. Kao što je bio slučaj tokom prethodnih posjeta, delegacija koja je vršila posjetu Crnoj Gori 2013. godine dobila je mnogo navoda o namjernom fizičkom zlostavljanju osoba lišenih slobode od strane policije. Velika većina ovih navoda odnosila se na zlostavljanje koje se dogodilo za vrijeme saslušanja u namjeri da se izvuče priznanje ili dobiju informacije. Zlostavljanje koje je navedeno u pojedinim slučajevima je toliko ozbiljno da bi se moglo smatrati mučenjem.“(Izvještaj CPT iz 2013. godine)

Uslovi pritvora

„34. Uslovi pritvora u policijskim ćelijama koje je posjetila CPT delegacija bili su znatno bolji nego tokom posjete 2008. godine. Naime, renoviranja u policijskim stanicama u Baru i Danilovgradu ispravila su nedostatke koje je CPT istakao u svom izvješaju o toj posjeti; ćelije sad imaju mjesto za odmor sa dušecima i ćebadima, ventilacioni sistem koji radi i zvono za poziv osoblja. Ipak, mnogi nedostaci su i dalje prisutni. U policijskoj stanici u Kotoru, ćelija predviđena za smještaj dva pritvorenika veličine je oko 6 m² i nema pristupa prirodnoj svjetlosti; u policijskoj stanici Herceg Novi, u ćelijama je hladno i do njih ne dopire prirodna svjetlost, dok je vještačka rasvjeta slaba; u policijskoj stanici Ulcinj, ni u jednoj od ćelija rasvjeta ne radi, pristup prirodnoj svjetlosti je minimalan i ventilacija je veoma slaba u podrumskim ćelijama. Dalje, osumnjičenima nije nuđen boravak napolju ni u jednoj od policijskih ustanova koje smo posjetili. CPT uzima u obzir mjere koje su crnogorske vlasti preduzele kako bi poboljšali uslove pritvora u policijskim stanicama nakon posjete 2008. godine. Komitet predlaže da se preduzmu koraci koji će ispraviti nedostatke u navedenim policijskim stanicama; što se tiče ćelije od 6 m² u policijskoj stanici Kotor, ona treba da se koristi samo za smještaj jednog lica. Pored toga, Komitet predlaže da crnogorske vlasti preduzmu mjere kako bi obezbijedili da se svim osobama koje borave u policijskom pritvoru 24 časa ili duže pruži vanjska rekreacija.“ (Izvještaj CPT za 2013. godinu)

3.7. Preporuke

- Sudske vlasti treba da pruže dovoljan broj programa obuke za sudije i tužioce, naročito u oblasti povrede ljudskih prava poput zlostavljanja i mučenja. Ovo je posebno zbog toga što, do sada, vlasti nijesu pružile žrtvama ratnih zločina pravo na istinu, pravdu, obeštećenje i garanciju neponavljanja za ratne zločine koji su se dogodili tokom 1990-tih.
- Državni tužilac treba da uključi Istanbulski protokol u program obuke za tužioce.
- Kancelarije državnih tužilaca treba hitno da implementiraju nezavisne i efikasne istrage svih navoda zlostavljanja i mučenja i nečovječnog postupanja ili kažnjavanja. Državne službenike treba krivično goniti na isti način kao i građane.
- Država treba da obezbijedi Instituciji ombudsmana dovoljno resursa (budžet i prostor) kako bi mogla da vrši ulogu u skladu sa svojim nadležnostima, što se posebno odnosi na NPM.
- Vlada treba da obezbijedi dovoljan broj zaposlenih u svim institucijama za smještaj osoba lišenih slobode. Prije svega, neophodno je zaposliti veći broj profesionalnog i medicinskog osoblja.
- Neophodno je da se obezbijedi poštovanje osnovnih ljudskih prava tokom pritvora. Ministarstvo unutrašnjih poslova i policijska uprava treba da redovno 'šalju poruke' da se zlostavljanje i neljudsko postupanje prema građanima od strane službenika neće tolerisati. Policijska uprava mora da sarađuje sa svim državnim institucijama i organima, kao što su Kancelarija osnovnog državnog tužioca i Savjet za građansku kontrolu rada policije, i da redovno komunicira imena policijskih službenika koji su postupali nezakonito i kršili ljudska prava.

- Policijska uprava treba da izbjegava praksu vraćanja policajaca koji su osuđeni za sprovođenje mučenja na radna mjesta koja uključuju direktnu komunikaciju i rad sa građanima lišenim slobode.
- Policijska uprava treba da obezbijedi video nadzor i da izvrši adaptacije svih mjesta za smještaj lica lišenih slobode.
- Policijska uprava treba da nastavi sa obukom o upotrebi sredstva prinude. Svi policijski službenici moraju proći ovu obuku.
- Važno je posvetiti više pažnje obrazovanju medicinskih radnika o izvještavanju o slučajevima torture, zato što je praksa do sad pokazala da se povrede nijesu na pravi način registrovale i da ljekarski nalazi/analize nijesu bili sasvim jasni.
- Neophodno je smanjiti prenaseljenost u zatvorima i drugim mjestima gdje su osobe lišene slobode. Sudovi treba više da izriču alternativne sankcije, a sudije i tužioci treba da su bolje obučeni u ovoj oblasti kako bi inicirali više odluka koje su usmerene na služenje alternativnih sankcija.
- Ministarstvo pravde treba da nastavi sa programima koji promovišu alternativne sankcije. Neophodno je proširiti krug institucija u kojima se može realizovati rad od javnog interesa. U skladu s tim, potrebno je usmjeriti se ka modifikaciji zakonskih rješenja i širiti rad u javnom interesu izvan zakonskih entiteta koji učestvuju u aktivnostima od javnog interesa (humanitarni, socijalni, komunalni, zdravstveni, poljoprivredni) ka nevladinim organizacijama, jer su one po prirodi neprofitne.
- Kao jedan od prioriteta, Vlada treba da riješi problem prenaseljenosti u Specijalnoj psihijatrijskoj bolnici u Kotoru. Potrebno je da država razvije sistem socijalne njege i da poveća dostupnost adekvatnih alternativa psihijatrijskim bolnicama. Takođe, potrebno je obezbijediti da osobe koje ne zahtijevaju dalje liječenje u Specijalnoj psihijatrijskoj bolnici dobiju adekvatnu zaštitu. Podsjećamo da je Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava dao iste preporuke Crnoj Gori i 2014. godine. U tom slučaju bi se povećao broj pacijenata koji učestvuju u aktivnostima terapije i rehabilitacije koje su prilagođene njihovim potrebama, a bilo bi moguće i proširiti obim tih aktivnosti.
- Državne institucije treba da podstaknu i podrže učestvovanje NVO u monitoringu mjesta za smještaj lica lišenih slobode.
- NVO treba da nastave sa sprovođenjem redovnog monitoringa mjesta za smještaj lica lišenih slobode i da obavještavaju institucije i javnost o rezultatima monitoringa. NVO treba da sarađuju sa državnim institucijama i da organizuju obrazovne programe za državne službenike.

IV SRBIJA

4.1. Opšte informacije o državi

Srbija je parlamentarna ustavna republika. Izvršnu vlast obavlja Vlada na čelu sa Premijerom. Narodna skupština bira Premijera na predlog Predsjednika, koji ga imenuje nakon konsultacija sa svim parlamentarnim liderima. Predsjednik se bira na osnovu glasa naroda, ali on ima male nadležnosti i njegova uloga je pretežno ceremonijalna. Mandat Predsjednika traje pet godina, i on može biti izabran najviše za dva mandata. Članove Vlade bira Premijer, a odobrava Narodna skupština. Vladajuću moć imaju Premijer, Zamjenik premijera i ostali ministri. Premijer je odgovoran da svoju agendu predstavi Narodnoj skupštini, kao i da predloži ministre za mjesta u kabinetima u svojoj Vladi. Vlada se smatra izabranom kada dobije većinu glasova svih poslanika Narodne skupštine.

Srbija ima 7.186.862 stanovnika.

Prema posljednjem popisu (iz 2011. godine), 83% stanovništva su Srbi, dok su druge nacionalnosti Mađari (3.5%), Romi (2%), Bošnjaci (2%) i 9% svih ostalih (ne računajući Kosovo).

Glavni grad Srbije je Beograd, koji je i najveći grad sa 1.659.440 stanovnika (stanovništvo šireg područja). Ostali veći gradovi su Novi Sad (341.625), Niš (260.237), Kragujevac (179.417), Subotica (141.554), Pančevo (123.414), Zrenjanin (123.362), Čačak (115.337), Kraljevo (125.488), Novi Pazar (100.140), Leskovac (144.206), Smederevo (108.209), Vranje (83.524), Užice (78.040), Valjevo (90.312), Kruševac (128.752), Šabac (115.884), Požarevac (75.334), Sombor (85.903), Zaječar (59.461), Sremska Mitrovica (79.940), Jagodina (71.852) i Loznica (79.327).

Srbija je uspostavila diplomatske odnose sa susjednim državama (Mađarskom, Rumunijom, Bugarskom, Makedonijom, Crnom Gorom, Hrvatskom i Bosnom i Hercegovinom). Sa Kosovom (koje je objavilo nezavisnost 2008. godine), situacija je donekle specifična – Srbija u Prištini nema diplomatsko predstavništvo, već oficira za vezu. Uz pomoć Evropske unije, Srbija i Kosovo vode pregovore u Briselu kako bi normalizovali svoje odnose.

Slobodan Milošević je došao na vlast u Srbiji 1989. godine. Slobodan Milošević je obećao da će smanjiti moć dviju autonomnih pokrajina u Srbiji – Kosova i Vojvodine – gdje su njegovi saveznici zatim preuzeli vlast tokom Antibirokratske revolucije. To je uzrokovalo tenzične odnose sa komunističkim vođstvom drugih republika i probudilo nacionalizam širom Jugoslavije, na kraju rezultirajući njenim raspadom. Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Makedonija su proglasile nezavisnost, dok su Srbija i Crna Gora ostale zajedno kao Savezna Republika Jugoslavija (SRJ).

Podpirivani etničkim tenzijama, ratovi u Jugoslaviji su počeli 1991. godine. Najveći konflikti su bili u Hrvatskoj i Bosni, gdje je populacija etničkih Srba bila protiv otcijepljena od Jugoslavije. SRJ je ostala van konflikta, ali je pružala logističku, vojnu i finansijsku pomoć srpskim snagama u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Zbog toga su UN uvele sankcije Saveznoj Republici Jugoslaviji u maju 1992. godine, što je dovelo do političke izolacije i ekonomskog kolapsa. Višestranačka demokratija je uvedena u Srbiji 1990. godine, čime je jednopartijski sistem zvanično rastavljen.

Miloševići kritičari su tvrdili da je Vlada nastavila da bude autoritativna uprkos ustavnim izmjenama, jer je Milošević zadržao jak politički uticaj na državne medije i aparat bezbjednosti. Kada je vladajuća Socijalistička Partija Srbije odbila da prihvati poraz na opštinskim izborima 1996. god, građani su se upustili u velike proteste protiv Vlade. Krajem 1998. i početkom 1999. godine, mir je ponovo narušen kada se situacija na Kosovu pogoršala stalnim sukobima između jugoslovenskih bezbjednosnih snaga i albanske gerilske Oslobođilačke vojske Kosova. Sukobi su prerasli u Rat na Kosovu, koji se završio povlačenjem srpskih snaga sa Kosova i osnivanjem uprave UN u ovoj pokrajini.

Nakon predsedničkih izbora u septembru 2000. godine, opozicione stranke su optužile Miloševića za krađu glasova na izborima. Uslijedila je kampanja građanskog otpora, predvođena Demokratskom opozicijom Srbije (DOS), širokom koalicijom opozicionih partija. Kampanja je kulminirala 5. oktobra, kada se pola miliona građana iz cijele države okupilo u Beogradu, primoravajući Miloševića da prizna poraz. Miloševićev pad značio je kraj međunarodne izolacije za Jugoslaviju i on je poslat u Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju. DOS je objavio da će SR Jugoslavija tražiti pristup Evropskoj uniji. Savezna Republika Jugoslavija je 2003. godine promijenila ime u Srbija i Crna Gora; EU je otvorila pregovore sa novom državom za potpisivanje Ugovora o stabilizaciji i pridruživanju. Politička klima u Srbiji i dalje je bila napeta i 2003. godine izvršen je atentat na Premijera Zorana Đinđića kao rezultat zavjere koja je potekla iz krugova organizovanog kriminala i bivših službenika bezbjednosti.

Crna Gora je 21. maja 2006. godine održala referendum kako bi odlučila da li će da stavi tačku na svoju zajednicu sa Srbijom. Rezultat je pokazao da 55.4% glasača želi nezavisnost, što je bilo tek nešto više od 55% neophodnih za pobjedu. Narodna skupština Srbije je 5. juna 2006. godine proglasila Srbiju pravnim sukcesorom bivše Državne zajednice. Pokrajina Kosovo jednostrano je proglasila nezavisnost od Srbije 17. februara 2008. godine. Srbija je odmah osudila ovo proglašenje i nastavlja da poriče državnost Kosovu. Odluka Kosova je izazvala različite reakcije međunarodne zajednice – neki su je podržali, dok su drugi osudili takav jednostrani potez. Statusno neutralni pregovori između Srbije i Kosova održavaju se u Briselu uz posredovanje EU.

U aprilu 2008. godine, Srbija je pozvana da se pridruži Programu intenziviranog dijaloga sa NATO, uprkos diplomatskom raskolu sa alijansom po pitanju Kosova. Srbija je zvanično aplicirala za članstvo u EU 22. decembra 2009. godine, i dobila je status kandidata 1. marta 2012. godine, nakon odlaganja u decembru 2011. Nakon pozitivne preporuke Evropske komisije i Evropskog savjeta u junu 2013. god, pregovori za pristup EU otpočeli su u januaru 2014. godine. U julu 2016. godine, EU je otvorila poglavlja 23 i 24 unutar procesa pregovora sa Srbijom.

4.2. Primjenljivi pravni okvir – od međunarodnih normi do domaćih zakonskih propisa

4.2.1. Međunarodni sporazumi

Savezna Republika Jugoslavija postala je sukcesor bivše SFRJ 26. april 2001. godine, zadržavajući njeno članstvo u međunarodnim sporazumima, dok je u Ujedinjene nacije ponovo primljena. Republika Srbija, kao pravni nasljednik Državne zajednice Srbije i Crne Gore, uradila je isto u skladu sa Odlukom Narodne skupštine Republike Srbije od 5. juna 2006. godine.

Svi glavni univerzalni sporazumi o ljudskim pravima su obavezujući za Srbiju, uključujući: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i njegova dva protokola, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, Međunarodna konvencija o ukidanju diskriminacije žena i njen protokol, Konvencija o pravima djeteta i njena dva protokola (o učešću djece u oružanim sukobima i o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji), Konvencija o spriječavanju i kažnjavanju zločina genocida, Konvencija Ujedinjenih nacija protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni ili postupaka i njen protokol, Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom i njen protokol i Konvencija o zaštiti svih osoba o prisilnog nestanka.

Građani Srbije imaju pravo da podnose individualne pritužbe svim komitetima UN koji su odgovorni za nadgledanje implementacije konvencija o ljudskim pravima, sa izuzetkom komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava, pošto Srbija nije ratifikovala Opcioni protokol uz Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Srbija takođe nije prihvatila pravo da podnosi zajedničke žalbe Evropskom komitetu socijalnih prava u skladu sa Revidiranom evropskom socijalnom poveljom. Dalje, građani Srbije imaju pravo da podnose prijave Evropskom sudu za ljudska prava. Srbija je ratifikovala mnoge regionalne instrumente. Državna zajednica Srbija i Crna Gora ratifikovala je ECHR i njenih 14 protokola 26. decembra 2003. godine. Srbija nije imala nijednu rezervaciju na ECHR od 2011.

Srbiju obavezuju sljedeće međunarodne konvencije koje zabranjuju smrtnu kaznu (datum ratifikacije je dat u zagradi): Drugi Opcioni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (06. 09. 2001.) i Protokoli br. 6 i 13 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima (03.03.2004). Član 24 Ustava Srbije (2006) glasi: „Ljudski život je nepovrijediv. U Republici Srbiji nema smrtne kazne“.

Srbiju obavezuju sljedeći sporazumi:

- Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, ratifikovana 12. marta 2001. godine;
- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, ratifikovan 12. marta 2001. godine;
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, ratifikovan 12. marta 2001. god;
- Drugi Opcioni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima koji ukida smrtnu kaznu, ratifikovan 06. septembra 2001. god;
- Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, ratifikovana 12. marta 2001. god;

- Opcioni protokol uz Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, usvojen 31. jula 2003. god;
- Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni ili postupaka, ratifikovana 12. marta 2001. god;
- Opcioni protokol uz CAT, Srbija i Crna Gora ratifikovan decembra 2005. god;
- Konvencijao pravima djeteta, ratifikovana 12. marta 2001. god;
- Opcioni protokol uz CRC o učešću djece u oružanim sukobima, ratifikovan 31. januara 2003. god;
- Opcioni protokol uz CRC o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, ratifikovan 10. oktobra 2002. god;
- Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom, ratifikovana 31. jula 2009. god;

4.2.2. Članstvo u Savjetu Evrope

Nakon demokratskih promjena u jesen 2000. godine, Savezna Republika Jugoslavija je aplicirala za članstvo u Savjetu Evrope. U svojoj Odluci 15 o Saveznoj Republici Jugoslaviji od 22. novembra 2000. god, Komitet ministara je prihvatio zahtjev i pozvao parlamentarnu skupštinu da iznese svoje mišljenje o ovoj aplikaciji u skladu sa Statutarnom rezolucijom(51) 30.

Zbog potrebe da se redefinišu odnosi između dva entiteta, Srbija i Crna Gora su potpisale sporazum 14. marta 2002. godine koji je doveo do usvajanja Ustavne povelje u februaru 2003. godine i stvaranja Državne zajednice Srbije i Crna Gore, sukcesora SRJ.

Tokom procedure pridruživanja, PA je temeljno ispitao situaciju u zemlji i pažljivo pratio njen razvoj. Ad hoc komitet je posmatrao parlamentarne izbore u Srbiji 23. decembra 2000. i Crne Gore u aprilu 2001. godine. Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Evrope (CLRAE) takođe je posmatrao izbore u opštinama.

Srbija je postala 45. država članica Savjeta Evrope 3. marta 2003. godine. Iste godine je Srbija ratifikovala Evropsku konvenciju o ljudskim pravima.

4.2.3. Smrtna kazna

Srpski parlament je 26. februara 2002.godine usvojio amandmane Krivičnog zakonika koji ukidaju smrtnu kaznu. Posljednja smrtna kazna izvršena je strijeljanjem 14. februara 1992. godine, a posljednje izrečenje smrtno kazne bilo je 2001. godine.

4.2.4.Sudstvo

Narodna skupština Srbije je usvojila Nacionalnu strategiju reforme pravosuđa za period 2013-2018.

Neke od najvažnijih smjernica Ministarstvu pravde u vezi sa reformom pravosuđa su: priprema, odobrenje i implementacija zakonskih i institucionalnih mjera koje za cilj imaju unaprijeđivanje i ispunjavanje kvalitativnog stepena nezavisnosti i efikasnosti pravosudnog

sistema; prilagođavanje srpskog zakonodavstva evropskom zakonodavstvu; prilagođavanje savremenim standardima civilnog i krivičnog zakonodavstva; kao i prilagođavanje organizacije i načina rada nezavisnih sudskih profesija.

Cilj Strategije je: „Poboljšanje kvaliteta i efikasnosti pravde, jačanje nezavisnosti i odgovornosti pravosuđa, u cilju jačanja vladavine prava, demokratije, pravne sigurnosti, približavanja pravde građanima i vraćanja poverenja u pravosudni sistem.”

Reforma pravosuđa u Republici Srbiji zasniva se na nezavisnosti, nepristrasnosti i kvalitetu pravde, profesionalizmu, odgovornosti i efikasnosti. Ovi principi pružaju okvir za osnivanje, razvoj i organizaciju pravosudnih institucija kako bi se stvorio pravosudni sistem koji će u potpunosti štiti prava svih građana, sa stalnim ciljem unaprijeđivanja konkretne primjene sistema u svakoj fazi razvoja sudstva i advokatske prakse.

Rezultati postignuti prethodno implementiranim reformama, predviđeni gore navedenim dokumentima, kao i problemi pravosuđa koji se moraju hitno riješiti su sljedeći:

- Reintegracija u pravosudni sistem sudija i javnih tužilaca koji su vraćeni na funkciju na osnovu odluke Ustavnog suda i preispitivanje pravosudne mreže;
- Rješavanje zaostalih predmeta;
- Rješavanje predmeta u razumnim rokovima;
- Unaprijeđenje statusa Visokog savjeta sudstva i Državnog vijeća tužilaca i normativno regulisanje odgovornosti ova dva tijela;
- Ujednačavanje sudske prakse; i
- Uspostavljanje jedinstvenog sistema e-pravosuđa.

U skladu sa Ustavom Republike Srbije, pravosudni sistem se sastoji od sudova opšte i posebne nadležnosti.

Ustav navodi da su sudovi opšte nadležnosti: osnovni sud, viši sud, apelacioni sud i Vrhovni kasacioni sud.

– Osnovni sudovi osnovani su za teritoriju grada odnosno jedne ili više opština. Prema sjedištima i sudskim oblastima i kancelarijama javnih tužilaca, na teritoriji Republike Srbije postoje 34 osnovna suda. Osim Prvog osnovnog suda i Osnovnog suda u Boru, svi sudovi imaju dvije do deset sudskih jedinica izvan svojih sjedišta u kojima sude i preduzimaju druge sudske radnje.

– Viši sudovi osnovani su za područje jednog ili više osnovnih sudova na osnovu neposredno višeg suda propisanog zakonom (član 14. stav 1 i član 15 stav 3 Zakona o uređenju sudova). U Srbiji postoji 26 viših sudova.

– Apelacioni sud osniva se za područje više viših sudova i neposredno je viši sud za viši sud i osnovni sud (član 14. stav 3 i član 2, stav 15 Zakona o uređenju sudova). Postoje 4 apelaciona suda sa sjedištima u Beogradu, Kragujevcu, Nišu i Novom Sadu.

– Vrhovni kasacioni sud je neposredno viši sud za Privredni apelacioni sud, Prekršajni apelacioni sud, Upravni sud i apelacioni sud. (član 15 stav 1 ZUS).

Sudovi posebne nadležnosti su privredni sud, Privredni apelacioni sud, prekršajni sud, Viši prekršajni sud i Upravni sud.

– Privredni sud osniva se za teritoriju jednog ili više gradova, odnosno više opština (član 2 stav 14. Zakona o uređenju sudova). Postoji 16 privrednih sudova.

- Privredni apelacioni sud osniva se za teritoriju Republike Srbije. Neposredno je viši sud za Privredni sud (član 13, stav 1 i član 15 stav 2 Zakona).
- Prekršajni sud se osniva za područje grada odnosno jedne ili više opština. Prekršajni sud može imati odjeljenja izvan sjedišta. U Republici Srbiji postoji 45 prekršajnih sudova.
- Viši prekršajni sud se osniva za teritoriju Republike Srbije, sa sjedištem u Beogradu i odjeljenjima u Kragujevcu, Nišu i Novom Sadu.
- Upravni sud se osniva za teritoriju Republike Srbije, sa sjedištima u Beogradu i odjeljenjima u Kragujevcu, Nišu i Novom Sadu. (član 13, stav 1 Dekreta o upravnim sporovima i član 8).

4.2.5. Domaći zakonski propisi o zabrani torture

Ustav

Novi Ustav Republike Srbije usvojen je 8. novembra 2006. godine, nakon referenduma. Usvajanje novog ustava postalo je neophodno 2006. godine kada je Srbija postala nezavisna jer se Crna Gora odvojila, a Državna zajednica Srbija i Crna Gora je ukinuta. Ustav se sastoji od preambule, 206 članova, 11 dijelova i nijedne izmjene.

Drugi dio Ustava je posvećen ljudskim pravima i slobodama. Ne postoji smrtna kazna u Srbiji (od 2002). Takođe, Ustav garantuje da niko neće biti izložen torturi, neljudskom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju, kao ni medicinskim ili naučnim ogledima bez svog slobodno datog pristanka.

Pravo na slobodu i bezbjednost: Svako ima pravo na ličnu slobodu i bezbjednost. Lišenje slobode dopušteno je samo iz razloga i u postupku koji su predviđeni zakonom. ... Kaznu koja obuhvata lišenje slobode može izreći samo sud.

Postupanje sa licem lišenom slobode: Prema licu lišenom slobode mora se postupati čoviječno i s uvažavanjem dostojanstva njegove ličnosti.

Član 25 Ustava jasno navodi da je zabranjeno da se vrši nasilje nad osobom koja je lišena slobode. Fizički i psihički integritet je nepovrijeđiv. Niko ne može biti izložen mučenju, nečoviječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju, niti podvrgnut medicinskim ili naučnim ogledima bez svog slobodno datog pristanka.

Krivični zakonik

Novi Krivični zakonik usvojen je 2005. god. Od onda je izmijenjen zakonom br. 85, br. 88 i br. 107 2005. godine; zakonom br. 72 i br. 111 2009. godine; zakonom br. 121 2012. godine; zakonom br. 104 2013. godine i zakonom br. 108 2014. godine.

Postoji nekoliko važnih članova i dijelova Krivičnog zakonika u vezi sa izvršenjem krivičnih sankcija i stanjem ljudskih prava u zatvorima: član 136 –Iznuđivanje iskaza; član 137 – Zlostavljanje i mučenje;

Krivični zakonik 2005. (Službeni glasnik br. 85, 2005; br. 88, 2005;br. 107, 2005; br. 72,2009;br.111,2009; br. 121,2012;br. 104,2013; br. 108, 2014)

– Nema krivičnog djela niti kazne bez zakona (član 1):

– Zlostavljanje i mučenje (član 137):

(1) Ko zlostavlja drugog ili prema njemu postupa na način kojim se vrijeđa ljudsko dostojanstvo, kazniće se zatvorom do jedne godine.

(2) Ko primjenom sile, prijetnje, ili na drugi nedozvoljeni način drugome nanese veliki bol ili teške patnje s ciljem da od njega ili od trećeg lica dobije priznanje, iskaz ili drugo obavještenje ili da se on ili neko treće lice zastraši ili nezakonito kazni, ili to učini iz druge pobude zasnovane na bilo kakvom obliku diskriminacije, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

(3) Ako djelo iz st. 1. i 2. ovog člana učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se za djelo iz stava 1. zatvorom od tri meseca do tri godine, a za djelo iz stava 2. zatvorom od jedne do osam godina.

– *Zakonik o krivičnom postupku (Službeni glasnik RS, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014):*

Pravni okvir postavljen u novom Zakoniku o krivičnom postupku, koji je stupio na snagu 1. oktobra 2013. godine, manje je povoljan od prethodnog što se tiče sudskog gonjenja počinioca mučenja i zlostavljanja. Naime, novi zakonik predviđa skraćene krivične postupke, tj. isključuje obaveznu istragu, za krivična djela koja iziskuju zatvorsku kaznu do osam godina, kao što su mučenje i zlostavljanje, kao i osnovni oblik krivičnog djela iznuđivanje iskaza. Stoga, tužiocima imaju obavezu da sprovedu istragu jedino u slučajevima težeg oblika krivičnog djela iznuđivanja iskaza, dok u ostalim slučajevima mučenja i zlostavljanja mogu da samostalno pokrenu istragu ili uz nalog suda.

– *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija (LEPS, 2005, 2009) (Službeni glasnik RS, br. 85/2005 i 72/2009):*

Djelokrug izvršenja krivičnih sankcija u Republici Srbiji je normativno regulisan: Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija (LEPS, 2005, 2009) usvojenom 2005. i dopunjenom 2009. godine; Zakonom o izvršenju kazne zatvora za krivična djela organizovanog kriminala (LEPSCOC, 2009.) usvojenom 2009.; Zakonom o maloljetnim učiniocima krivičnih djela i krivičnopravnoj zaštiti maloljetnih lica (2005.) usvojenom 2005.; Odlukom o osnivanju ustanova za izvršenje krivičnih sankcija u Republici Srbiji i specijalnim Pravilnicima o kućnom redu za zatvore maksimalne bezbjednosti i zatvore zatvorenog tipa, otvorenog tipa, zatvore za žene, okružne zatvore i objekte za pritvor i drugih relevantnih podzakonskih regulativa.

4.3. Nacionalna institucija za ljudska prava, Nacionalni preventivni mehanizam i drugi mehanizmi za monitoring

4.3.1. Nacionalna institucija za ljudska prava – Ombudsman

Zakon o Zaštitniku građana ("Službeni glasnik RS", br. 79/2005 i 54/2007) navodi da je Zaštitnik građana nezavisan državni organ koji štiti prava građana i kontrolira rad organa državne uprave, organa nadležnog za pravnu zaštitu imovinskih prava i interesa Republike Srbije, kao i drugih organa i organizacija, preduzeća i ustanova kojima su povjerena javna ovlašćenja. U obavljanju poslova iz svoje nadležnosti Zaštitnik građana postupa u okviru Ustava, zakona i drugih propisa i opštih akata, kao i ratifikovanih međunarodnih ugovora i opšteprihvaćenih pravila međunarodnog prava.

Prije nego što podnese pritužbu, podnosilac je dužan da zaštiti svoja prava u odgovarajućem pravnom postupku.

Zaštitnik građana je nezavisan i samostalan u obavljanju poslova i niko nema pravo da utiče na njegov rad i postupanje. Zaštitnika građana bira Narodna skupština Republike Srbije na period od pet godina i on za svoj rad odgovara skupštini.

Zaštitnik građana je postao dio pravnog poretka Republike Srbije 2005. godine, kada je skupština izglasala Zakon o Zaštitniku građana. Izbor Ombudsmana i njegovu nadležnost reguliše Ustav Republike Srbije iz 2006. godine. Prvi Zaštitnik građana Saša Janković stupio je na funkciju 23. jula 2007. godine, polažući zakletvu pred poslanicima Narodne skupštine. Zaštitnik građana ima četiri zamjenika koje bira Narodna skupština, a koji mu pomažu u obavljanju dužnosti.

Stručna služba Zaštitnika građana, na čelu sa Generalnim sekretarom, prima pritužbe i prijave, prikuplja dokumenta i ostale podatke koji su potrebni za procjenu pritužbe. Takođe obavlja pravne, finansijske, kancelarijske i druge poslove koji su neophodni za vršenje dužnosti Ombudsmana. Stručna služba Zaštitnika građana počela je s radom 24. decembra 2007. na privremenoj adresi na Novom Beogradu, Milutina Milankovića br. 106. Od 4. maja 2010. godine, nova adresa Zaštitnika građana je Deligradska br. 16, Beograd.

– *Godišnji izvještaj Zaštitnika građana za 2014*²³

– *Godišnji izvještaj Zaštitnika građana za 2015*²⁴

Pokrajinski ombudsman

Pokrajinski Zaštitnik građana- ombudsman je nezavistan i samostalan organ AP Vojvodine koji štiti prava građana i vrši nadzor nad radom pokrajinskih organa uprave, javnih preduzeća i ustanova koje vrše upravna i javna ovlašćenja, prema odlukama i drugim pravnim aktima AP Vojvodine.

Na osnovu nove Pokrajinske skupštinske odluke o pokrajinskom zaštitniku građana - ombudsmanu, pokrajinski zaštitnik građana-ombudsman ima četiri zamjenika od kojih se po jedan bira za oblasti prava nacionalnih manjina, prava djeteta i ravnopravnost polova. Odluka o uspostavljanju institucije Pokrajinskog ombudsmana donijeta je u decembru 2002. Prvi vođanski ombudsman izabran je 24. Septembra 2003. godine, sa radom je započeo u januaru 2004. godine. Sjedište institucije je u Novom Sadu.

– *Godišnji izvještaj Pokrajinskog ombudsmana za 2015*²⁵ *pruža podatke o njegovom radu i nadležnostima.*

4.3.2. Nacionalni preventivni mehanizam u Srbiji

Republika Srbija je potpisala OPCAT 25. septembra 2003. godine; donijela je Zakon o ratifikaciji 1. decembra 2005. godine i postala je država potpisnica OPCAT-a 26. septembra 2006. godine.

U skladu sa amandmanom Zakona o ratifikaciji Opcionog protokola, usvojenom 28. jula 2011. na zasijedanju Narodne skupštine Republike Srbije, Zaštitniku građana je data nadležnost da obavlja dužnosti NPM.

23 http://www.ombudsman.rs/attachments/3733_Godisnji%20izvestaj%20Zastitnika%20gradjana%20za%202014.pdf;

24 <http://bit.ly/23hudxw>

25 <http://bit.ly/1RUJbin>

Da bi postigli saradnju u obavljanju poslova nacionalnog mehanizma za prevenciju torture, Zaštitnik građana i Pokrajinski ombudsman Autonomne Pokrajine Vojvodine potpisali su Memorandum o razumijevanju.

Model NPM u Republici Srbiji određen je relevantnim zakonom. Zakon predviđa da će Zaštitnik građana vršiti dužnosti NPM u saradnji sa ombudsmanima autonomnih pokrajina i onih udruženja čiji je cilj, utvrđen statutom, promocija i zaštita ljudskih prava i sloboda. Zakon predviđa da će Zaštitnik građana vršiti funkciju NPM-a iz više razloga.

Naime, mandat Zaštitnika građana prema Zakonu o Zaštitniku građana pokriva dužnosti i nadležnosti NPM-a predviđene OPCAT-om, uključujući posjete institucijama u kojima borave lica lišena slobode, intervjuje sa njima, pristup podacima, davanje preporuka kompetentnim vlastima, informisanje opšte javnosti o prisustvu torture i promovisanje statusa ljudi lišenih slobode.

Kako je zapaženo, Zaštitnik obavlja intenzivne preventivne djelatnosti a njegov stručni tim, tj. Preventivni mehanizam Zaštitnika građana, tokom posljednje dvije (2) godine posjećuje policijske stanice, pritvorne jedinice, zatvore, socijalne ustanove stacionarnog tipa, psihijatrijske ustanove, prihvatilišta za tražioce azila, itd.

Pored gore navedenog, Zaštitnik građana je prepoznat kao organ koji djeluje na osnovu Pariskih principa, zbog čega je u aprilu 2010. god. dobio A status kao Nacionalna institucija za ljudska prava (NHRI) unutar sistema Ujedinjenih nacija.

Razlog za saradnju između Zaštitnika građana, Ombudsmana autonomnih pokrajina i udruženja u vršenju dužnosti NPM je taj što je pokrajinski Ombudsman Autonomne pokrajine Vojvodine i brojnih asocijacija građana, već mnogo godina veoma aktivan u zaštiti prava ljudi lišenih slobode i prevenciji torture. Takođe, oni imaju iskustva u monitoringu institucija u kojima su smještene osobe lišene slobode.

Trenutno je za NPM nadležan zamjenik Zaštitnika građana Miloš Janković.

Nacionalni mehanizam za prevenciju torture vrši posjete u institucije gdje su osobe lišene slobode (zatvori, ustanove za maloljetnike i socijalne ustanove, zdravstvene ustanove, policijske stanice, centri za tražioce azila, itd.).

Nacionalni mehanizam za prevenciju torture ima neograničen i nenajavljen pristup u bilo koje vrijeme svim mjestima gdje su ili bi mogli biti osobe lišene slobode; NPM ima pravo da nasamo intervjuje sve osobe lišene slobode i sve službenike koji bi mogli imati informacije u vezi sa postupanjem prema osobama lišenim slobode; ima pristup svoj dokumentaciji koja se odnosi na ove osobe; ima pravo da pruži smjernice kompetentnim vlastima kako bi se poboljšao način odnošenja prema osobama lišenim slobode i uslovi u kojima oni borave, kao i pravo da iznose predloge i pruže svoje mišljenje u vezi sa postojećim ili predloženim zakonskim aktima.

NPM određuje glavne ciljeve i vodi kooperativni dijalog sa državnim vlastima; saraduje sa raznim akterima civilnog sektora (NVO, akademici, sindikati...), ali i sa žrtvama i bivšim zatvorenicima.

NPM je obavezan da podnese izvještaje vlastima o svojim obilascima institucijama, uz preporuke kako da se riješe postojeći problemi. Godišnji izvještaj se podnosi Podkomitetu za prevenciju torture. Svi izvještaji NPM su dostupni za javnost:

- Vijesti i izvještaji NPM sa svih obilazaka²⁶
- Preporuke NPM²⁷
- Godišnji izvještaji²⁸
- Godišnji izvještaj za 2014²⁹

» *Manjkavosti*

Ni kapacitet organa ni resursi koji su im dostupni nisu takvi da im omogućuju detaljan uvid u probleme koji postoje u svakoj od država i dozvoljavaju dovoljno dobru komunikaciju sa državnim vlastima. To sprječava određeni organ da dođe do iscrpnih i pouzdanih informacija o tretiranju osoba lišenih slobode u određenoj zemlji.

4.3.3. Ostali mehanizmi za monitoring

Ostale institucije unutar državne uprave koje nadgledaju mjesta pritvora

– Sudija za izvršenje: na osnovu Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, štiti prava pritvorenika, osuđenika, lica kojem je izrečena mjera bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi, obaveznog liječenja narkomana ili obaveznog liječenja alkoholičara kada se sprovodi u zavodu, nadzire zakonitost u postupku izvršenja krivičnih sankcija i obezbjeđuje ravnopravnost i jednakost ovih lica pred zakonom.

Sudija za izvršenje odlučuje i o: 1) zaštiti prava po pritužbi pritvorenika i zahtjevu za sudsku zaštitu osuđenika, lica kojem je izrečena mjera obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi, obaveznog liječenja narkomana ili obaveznog liječenja alkoholičara kada se sprovodi u zavodu; 2) zaštiti prava osuđenika odlučivanjem o žalbi protiv odluke upravnika zavoda ili direktora Uprave, u slučajevima predviđenim ovim zakonom; 3) drugim slučajevima predviđenim zakonom.

– Odjeljenje za zaštitu i ostvarivanje prava u okviru Uprave za izvršenje krivičnih sankcija: Obavlja poslove vezane za pomilovanje, amnestiju, premještaj i naknadno raspoređivanje lica lišenih slobode, promjenu rasporednog akta, prekida izdržavanja kazne zatvora i rad osuđenih van zavoda. Obrađuje predmete vezane za predstavke i pritužbe lica lišenih slobode, obavlja poslove vezane za rješavanje po žalbama osuđenih na rješenja direktora Uprave i na odluke upravnika. Obavlja poslove i priprema akta vezana za naknadno raspoređivanje osuđenih, priprema rješenja za prevremeni otpust osuđenih i obavlja sve poslove kojima se licima lišenim slobode omogućava upravno-pravna zaštita. Evidentira podatke o upotrebi sredstava prinude, samopovrijeđivanju, disciplinskim kaznama i smrti lica lišenih slobode iz svih zavoda.

---

26 http://www.npm.ils.rs/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=22&Itemid=13

27 http://www.npm.ils.rs/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=27&Itemid=18

28 http://www.npm.ils.rs/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=31&Itemid=22

29 http://www.npm.rs/attachments/528_Izvestaj%20NPM%202014%20.pdf

Grupe civilnog društva za monitoring svih navedenih tipova institucija

Ukupno je devet nevladinih organizacija izabrano da učestvuje u Nacionalnom preventivnom mehanizmu koji je organizovala kancelarija Ombudsmana, sa posebnim fokusom na oblasti gdje može doći do slučajeva mučenja³⁰. One učestvuju u terenskim obilascima, najavljenim i nenajavljenim, pripremaju izvještaje na kraju obilazaka i reaguju na svaku pritužbu koja im je upućena.

Sljedeće organizacije smo intervjuisali tokom sastavljanja ovog izvještaja:

- Inicijativa mladih za ljudska prava (yih.org)
- Komitet pravnika za ljudska prava - YUCOM (yucom.org.rs)
- Helsinški odbor za ljudska prava (helsinki.org.rs)
- Beogradski centar za ljudska prava (bgcentar.org.rs)

4.4. Odgovori – Slučajevi torture

Prema zabrani mučenja iz člana 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima, Evropski sud za ljudska prava je donio osam odluka. Do kršenja ljudskih prava je došlo u ovih pet slučajeva:

- Habimi i drugi protiv Srbije, odluka od 3. juna 2014.;
- Lakatoš i drugi protiv Srbije, odluka od 7. januara 2014.;
- Hajnaj protiv Srbije, odluka od 19. juna 2012.;
- Stanimirović protiv Srbije, odluka od 18. oktobra 2011.;
- Milanović protiv Srbije, odluka od 14. decembra 2010.

Od 1. oktobra 2013. do 30. juna 2015. godine osnovnim javnim tužilaštvima podnijeto je 259 krivičnih prijava za krivično djelo zlostavljanje i mučenje protiv 417 osoba (od kojih 121 protiv pripadnika MUP-a i zaposlenih u službama obezbjeđenja kazneno-popravnih zavoda) i 8 krivičnih prijava protiv 19 osoba za krivično djelo iznuđivanje iskaza. Postupak je još uvijek u toku u odnosu na 34 prijave, dok je 80 krivičnih prijava odbačeno a podignuto je svega 6 optužnih predloga i zaključen jedan sporazum o priznanju krivičnog djela. Sudbina krivičnih prijava za iznuđivanje iskaza podnijetih protiv 19 policijskih službenika MUP-a je slična, naime, sedam je odbačeno a po jednoj krivičnoj prijavi postupak je još uvijek u toku.³¹

4.5. Mjesta lišavanja slobode

Prema dostupnim podacima, postoji ukupno 28 kaznenih institucija u Srbiji, među kojima su:³²

30 http://www.npm.lls.rs/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=26&Itemid=17
NB Ova internet stranica najavljuje potpisivanje sporazuma sa raznim NVOima, a ta procedura je već završena 2015. godine.

31 Ljudska prava u Srbiji: Godišnji izvještaj za 2015, Beogradski centar za ljudska prava : <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/Ljudska-prava-u-Srbiji-2015.pdf>;

32 Vidjeti: <http://www.uiks.mpravde.gov.rs/lt/articles/ustanove-za-izvršenje-krivčnih-sankcija/okružni-zatvori/>

- 1 zatvor maksimalne bezbjednosti (KPZ Požarevac–Zabela);
Kapacitet/ Trenutno stanje:
Osuđenici - 820/1513,
Pritvorenici - 200/35,
Prekršioci - 40/12
- 2 zatvora zatvorenog tipa (KPZ Niš i KPZ Sremska Mitrovica);
Kapacitet / Trenutno stanje:
Osuđenici - 1327/1343,
Pritvorenici - 135/52,
Prekršioci - 25/31
- 4 zatvora otvorenog tipa (KPZ-i Padinska Skela, Sombor, Ćuprija i Šabac);
Kapacitet / Trenutno stanje:
Osuđenici - 413/276,
Pritvorenici –nijedan,
Prekršioci - 40/16
- 1 zatvor poluotvorenog tipa za žene (KPZ za žene Požarevac);
Kapacitet /Trenutno stanje:
Osuđenici - 180/280,
Pritvorenici – nijedan,
Prekršioci - 16/11
- 1 kazneno-popravni zavod za maloljetnike zatvorenog tipa (KPZ Valjevo);
Kapacitet / Trenutno stanje:
Osuđenici - 241/269,
Pritvorenici - 24/11,
Prekršioci - 25/15
- 1 specijalna zatvorska bolnica zatvorenog tipa (KPD bolnica Beograd);
Kapacitet / Trenutno stanje:
Osuđenici – 756/526,
Pritvorenici – 43,
Prekršioci - 10
- 1 vaspitno-popravni dom poluotvorenog tipa (VPD Kruševac);
Kapacitet / Trenutno stanje:
Osuđenici – 310/24,
Izvršenje vaspitnih mjera– 201
- 17 okružnih zatvora (u Beogradu, Vranju, Zaječaru, Zrenjaninu, Kragujevcu, Kraljevu, Kruševcu, Leskovcu, Negotinu, Novom Pazaru, Novom Sadu, Pančevu, Prokuplju, Smederevu, Subotici, Užicu i Čačku)
- Takođe postoji 168 jedinica za pritvor u policijskim stanicama u Srbiji. Sve su pod nadležnošću Ministarstva unutrašnjih poslova.

Ministarstvo zdravlja:

Pod nadležnošću Ministarstva zdravlja, postoji 1 zatvorena i 5 poluotvorenih psihijatrijskih ustanova za mentalno oboljele osobe:

- Specijalna bolnica za psihijatrijske bolesti “Dr Laza Lazarević”, Beograd (Ustanova zatvorenog tipa);
- Centar za mentalno zdravlje u zajednici „Mediana” u Nišu;
- Centar za mentalno zdravlje u Kragujevcu;
- Zdravstveni centar u Somboru;
- Centar za mentalno zdravlje u Kikindi;
- Centar za mentalno zdravlje u Vršcu;

4.6. Problematične oblasti

Institucije gdje češće dolazi do mučenja

Uslovi u većini institucija gdje borave ljudi lišeni slobode mogu se opisati kao nečovječni ili neadekvatni za pritvor. Kao prvo, većina institucija radi na samoj granici svojih kapaciteta ili čak daleko iznad njih. Tako da nije ispunjen prvi uslov- obezbjeđivanje dovoljno prostora. Drugo, većina zatvorskih objekata je veoma stara (datiraju s kraja 19-tog i početka 20-tog vijeka).

Nacionalni preventivni mehanizam takođe je identifikovao specifične nepravilnosti u postupanju prema osobama u policijskom pritvoru u 2015. godini. U Zaključnom izvještaju 33, navodi se da policija u mnogim slučajevima ne pruža osobama lišenim slobode napismeno informacije o njihovim pravima kao i da su u pojedinim slučajevima različita policijska odjeljenja različito interpretirala vrijeme početka pritvora.

Institucije koje su prenaseljene preko svojih kapaciteta

Problem prenaseljenosti u kazneno-popravnim ustanovama prisutan je i dalje i to posebno u zavodima u Sremskoj Mitrovici, Požarevcu i Nišu ali i u Okružnom zatvoru u Beogradu, gdje se uslovi mogu svrstati u nečovječne i ponižavajuće.³³

KPZ Požarevac–Zabela:

Kapacitet / Trenutno stanje:

- Osuđenici - 820/1513
- Pritvorenici - 200/35
- Prekršioци - 40/12

---

33 Ljudska prava u Srbiji: Godišnji izvještaj za 2015. godinu, Beogradski centar za ljudska prava : <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/Ljudska-prava-u-Srbiji-2015.pdf>

KPZ Niš:

Kapacitet / Trenutno stanje:

- Osuđenici - 1327/1343
- Pritvorenici - 135/52
- Prekršiocci - 25/31

Ćuprija:

Kapacitet / Trenutno stanje:

- Osuđenici - 178/195
- Pritvorenici - 54/41
- Prekršiocci - 12/10

KPZ za žene Požarevac:

Kapacitet / Trenutno stanje:

- Osuđenici - 180/280
- Pritvorenici - none
- Prekršiocci - 16/11

KPZ Valjevo:

Kapacitet / Trenutno stanje:

- Osuđenici - 241/269
- Pritvorenici - 24/11
- Prekršiocci - 25/15

Zaječar:

Kapacitet / Trenutno stanje:

- Osuđenici - 147/150
- Pritvorenici - 32/28
- Prekršiocci - 8/12

Zrenjanin:

Kapacitet / Trenutno stanje:

- Osuđenici - 93/125
- Pritvorenici – 72/80
- Prekršiocci - 10/11

Kragujevac:

Kapacitet / Trenutno stanje:

- Osuđenici - 55/57
- Pritvorenici - 50/37
- Prekršiocci - 15/9

Novi Sad:

Kapacitet / Trenutno stanje:

- Osuđenici - 233/248
- Pritvorenici - 152/158
- Prekršioци - 43/48

Smederevo:

Kapacitet / Trenutno stanje:

- Osuđenici - 55/59
- Pritvorenici - 77/44
- Prekršioци - 15/18

Policajska akcija tokom javnih skupova i demonstracija i tokom preliminarne faze hapšenja

U periodu od januara do novembra 2015. godine, Ustavnom sudu Srbije je podnijeto šest ustavnih žalbi povodom povrede prava na slobodu mirnog okupljanja. U istom periodu Ustavni sud je donio jednu odluku o odbacivanju ustavne žalbe dok nije donijeta nijedna odluka kojom je utvrđena povreda prava na slobodu mirnog okupljanja.³⁴

Iako je policija dužna da izda posebna i argumentovana rješenja za svaki skup koji zabranjuje, Ministar unutrašnjih poslova Srbije Nebojša Stefanović je tokom konferencije za štampu izjavio da policija zabranjuje svih pet skupova koji su bili zakazani da obilježe 20. godišnjicu genocida u Srebrenici ispred Narodne skupštine. Ove skupove zakazali su istog dana, 11. jula, ali u različito vrijeme: Srpski sabor Zavetnici, Srpski pokret Dveri, NVO Žene u crnom i Inicijativa mladih za ljudska prava, Udruženje porodica kidnapovanih i nestalih od 1998. do 2000. i fizičko lice Nikola Aleksić. Inicijativa mladih za ljudska prava takođe je pozvala poslanike Narodne skupštine i članove vlade da 11. jula učestvuju u akciji „Sedam hiljada“ i da na taj način izraze saučešće za žrtve Srebrenice i pokažu ljudsku i građansku solidarnost sa njihovim porodicama, zajedno sa drugim građanima Srbije. Praksa Ministra unutrašnjih poslova da javno zabranjuje skupove nije predviđena pozitivno-pravnim propisima.

Pristup zdravstvenoj zaštiti za osobe lišene slobode

Skoro svi zatvori imaju blisku saradnju sa zdravstvenim centrima u svom okruženju i opštim bolnicama u svom regionu ili gradu. Za sve dodatne i komplikovanije procedure, zatvorenici se šalju u Specijalnu zatvorsku bolnicu u Beogradu. Glavne brige su nedostatak lijekova, nedovoljno čuvara i manjak medicinskog osoblja.

Problem sa lijekovima je taj što postoji pozitivan spisak lijekova (koje institucije nabavljaju) i negativan spisak lijekova (zatvorenici ih donose od kuće). Najveći problem je to što na pozitivnom spisku nema lijekova protiv bolova.

Drugo, nema dovoljno čuvara za pratnju zatvorenika kojima su potrebne dodatne analize i medicinski pregledi koji se ne mogu obaviti u zatvorskoj ambulanti. Pošto trenutno ne postoji politika zapošljavanja od strane vlade, već je na snazi odluka vlade o zabrani

34 Ljudska prava u Srbiji: Godišnji izvještaj za 2015, Beogradski centar za ljudska prava : <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/Ljudska-prava-u-Srbiji-2015.pdf>;

zapošljavanja, ovaj problem se neće riješiti na pravi način u skorije vrijeme.

Na kraju, manjak medicinskog osoblja je takođe jedan od problema. Samo u nekoliko ustanova je ljekar svakodnevno prisutan u ambulatni. Medicinsko osoblje (koje se, u većini slučajeva, sastoji samo od jednog člana) prisutno je svaki dan (u pojedinim slučajevima samo na par sati) dok ljekar dolazi dva puta sedmično, mada su i ljekar i medicinsko osoblje svakodnevno dostupni na poziv.

Glavni razlozi za zabrinutost na osnovu izvještaja SPT Ujedinjenih nacija i CPT Savjeta Evrope

Delegacija Komiteta Savjeta Evrope za prevenciju torture i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) posjetila je Srbiju od 26. maja do 5. juna 2015. godine. Posjeta je obavljena u skladu sa CPT-ovim programom o periodičnim posjetama za 2015. godinu i bila je četvrta periodična posjeta Srbiji ovog komiteta.

CPT je objavio svoj izvještaj 24. juna 2016³⁵ što je dalo dobro tlo za dalju akciju.

Delegacija CPT je izvršila procjenu stepena napretka u odnosu na prethodnu posjetu 2011. godine i stepena implementacije preporuka Komiteta –posebno u oblastima policijskog pritvora, zatvora i pravne zaštite za pacijente u psihijatrijskim institucijama. Delegacija je još jednom posjetila Beogradski okružni zatvor i Zatvorsku bolnicu. Zatim, posjetila je po prvi put kazneno-popravni zavod za maloljetnike Valjevo, Kazneno-popravni zavod u Nišu i Okružni zatvor u Pančevu. Po prvi put su posjećene i Specijalna psihijatrijska bolnica u Vršcu i Dom u Veterniku kako bi se ispitalo postupanje, uslovi i pravna zaštita koja se pruža pacijentima i štićenicima koji su primljeni na nedobrovoljoj osnovi.

Komitet za spriječavanje torture je razmatrao drugi periodični izvještaj o Srbiji (CAT/C/SRB/2) na svom 1304. i 1307. sastanku, koji su se održali 29. i 30. aprila 2015. (CAT/C/SR.1304 i CAT/C/SR.1307), i usvojili su sljedeće zaključne observacije na svom 1322. i 1323. sastanku (CAT/C/SR.1322 i CAT/C/SR.1323) koji su održani 12. maja 2015.³⁶

Glavni razlozi za brigu u vezi sa situacijom u Srbiji su:

- Činjenica da članovi 136 i 137, stav 2 i 3, Krivičnog zakonika koji se odnose na mučenje nijesu u skladu sa elementima zločina mučenja, kao što je definisano članom 1 Konvencije.
- Pritužbe da se ljekarski pregledi pritvorenika često vode u prisustvu policajaca i da nalazi često ne sadrže detaljan opis povreda i stručno mišljenje.
- Činjenica da je od 391 pritužbe na mučenje i zlostavljanje koju je dobilo Odjeljenje za unutrašnju kontrolu policije u periodu od 2009. do marta 2012.godine, samo 15 posto rezultiralo disciplinarnim mjerama, od čega su većina bile novčane kazne.
- Prenaseljenost u 5 kaznenih ustanova i dalje je preko 116 posto; delegacija CPT primijetila je loše uslove pritvora, naročito u policijskim stanicama, zatim nedostatak smislenih aktivnosti i interakcije između pritvorenika, nedovoljna zdravstvena zaštita, uključujući psihijatrijsku njegu u zatvorima.

---

35 <http://www.cpt.coe.int/documents/srb/2016-21-inf-eng.pdf> (na engleskom)

36 Izvještaj CPT za 2015. godinu: <http://bit.ly/1rddud7>; (na engleskom)

4.7. Preporuke

NPM Serbia

1. NPM ima istaknutu ulogu u monitoringu i kontroli zatvorskog sistema u Srbiji. Stoga, NPM ima moć da poboljša komunikaciju i odnose između Ministarstva pravde i Uprave za izvršenje krivičnih sankcija;
2. NPM treba da objavi detaljnu statistiku i da prikupi podatke o pritužbama i razvrsta ih po polu, jeziku, lokaciji, instituciji, itd. o stanju mjesta za pritvor u Srbiji, koje će biti dostupne svim stejkholderima uz dužno poštovanje zaštite privatnih podataka;
3. Da bi NPM bio što efikasniji, potrebno je da se uključi dovoljan broj zaposlenih ili najamnih radnika koji imaju adekvatno znanje na polju sprječavanja torture.
4. Da bi se obezbijedili uslovi za efikasan rad NPM, neophodno je osnovati posebnu budžetsku liniju za potrebe NPM unutar budžeta Zaštitnika građana.

U vezi sa sprječavanjem torture:

1. Smanjiti prenaseljenost—posvetiti se eliminisanju prebukiranih uslova koji postoje u mnogim ustanovama;
2. Poboljšati opšte uslove u zatvorima—vlada Srbije mora da poboljša osnovne fizičke uslove u svim zatvorima;
3. Promovisati produktivnost i socijalnu rehabilitaciju—investirati u specijalne programe rehabilitacije prije i posle puštanja na slobodu koji su se pokazali kao uspješni u smanjenju nasilja i u dugoročnoj promjeni ponašanja;
4. Koristiti objektivnu klasifikaciju i direktan nadzor—uključiti sprječavanje nasilja u osnovnu klasifikaciju i proceduru nadzora svake ustanove;
5. Prekinuti politiku nekažnjivosti—otpočeti krivične procese slučajeva mučenja od strane bezbjednosnih službi i slučajeva neadekvatne ljekarske pomoći.

U vezi sa zdravstvenom njegom:

1. Uspostaviti bolju komunikaciju između Ministarstva zdravlja, Ministarstva pravde i Uprave za izvršenje krivičnih sankcija kako bi se poboljšala opšta zdravstvena njega osoba lišenih slobode (posebno u odnosu na nastavak liječenja nakon puštanja pritvorenika na slobodu).
2. Opremiti zatvorske ambulante modernom i funkcionalnom medicinskom opremom koja je potrebna da bi se obezbijedila adekvatna zdravstvena njega za sve zatvorenike.
3. Povećati broj zdravstvenih radnika (doktora i medicinskog osoblja) da bi se obezbijedio bolji pristup zdravstvenim uslugama za osobe lišene slobode.
4. Zaštititi mentalno oboljele zatvorenike. Zatvorenici sa mentalnim smetnjama koje ih mogu učiniti naročito osjetljivim na uslove pritvora moraju se smjestiti u bezbjedne jedinice za liječenje. Ustanovama su potrebne rigorozne provjere i načini procjene da bi obezbijedili odgovarajuće liječenje zatvoreniciima koji su i duševno oboljeli i teški za kontrolisanje. Garantovati psihološke usluge na svim nivoima.

5. Svi objekti za pritvor treba da imaju potrebno osoblje, uključujući zdravstvene radnike. Obezbijediti njegu mentalno oboljelim osobama; prepoznati psihičke probleme i liječiti osobe koje ih imaju u pritvoru.
6. Zaposliti profesionalno osoblje (psiholozi, ljekari, socijalni radnici, itd.) koji bi pružali svakodnevnu psihosocijalnu pomoć i podršku svim osobama lišenim slobode.
7. Radnici obezbjeđenja ne bi trebalo da budu prisutni tokom ljekarskih pregleda zatvorenika, osim kada je opšta bezbjednost medicinskih radnika u opasnosti. U slučajevima ugrožene bezbjednosti, treba upozoriti upravu zatvora i podnijeti izvještaj o svakom incidentu.

U vezi sa pravima osoba lišenih slobode:

1. Bez obzira na vrstu kazne koju služe, svi zatvorenici treba da imaju pravo na posjetu od najmanje sat vremena sedmično.
2. U onim institucijama gdje materijalni uslovi to dozvoljavaju, treba obezbijediti jednu postoriju za posjete bračnog druga.
3. U institucijama gdje materijalni uslovi to dozvoljavaju, treba obezbijediti dodatne odvojene prostorije (prostoriju za vjerske ceremonije, prostoriju za advokate itd.);
4. Zatvorenici treba da imaju mogućnost da iskoriste svoje pravo na telefonski poziv u bilo koje doba dana (ne samo u određeno doba dana);

U vezi sa sprječavanjem nečovječnog postupanja:

Neadekvatno i nečovječno postupanje i dalje je prisutno u zatvorima, naročito po pitanju zdravstvene zaštite. Navedeni slučajevi ne dobijaju svoj disciplinarni epilog uprkos činjenici da su u nekoliko slučajeva inicijativu pokrenule službe bezbjednosti, povjerenika ili obrazovnih radnika da bi se individualni slučajevi riješili. Kao što je potvrđeno izvještajima ombudsmana i CPT, zlostavljanje marginalizovanih lica lišenih slobode u proteklih 3 do 5 godina i neprikladno ponašanje zdravstvenih radnika u ovim slučajevima predstavljaju razlog za brigu.

U vezi sa restorativnim pristupima:

1. Promovisati kulturu uzajamnog poštovanja. Stvoriti pozitivnu kulturu u zatvorima zasnovanu na etici uljudnog ponašanja i međuljudske komunikacije koja koristi i zatvorenicima i osoblju;
2. Zaposliti i zadržati kvalitetno osoblje. Donijeti promjene na nacionalnom i lokalnom nivou ka bi se unaprijedilo zapošljavanje i zadržavanje kvalitetnog, raznolikog osoblja i na druge načine razvijao profesionalizam radne snage;
3. Obezbijediti da viši službenici u zatvorskoj upravi i direktori svih institucija i njihovi viši rukovodioci posjeduju i u potpunosti koriste primjerke Evropskih zatvorskih pravila Savjeta Evrope. Takođe ih treba imati na vidljivom mjestu u svakoj zatvorskoj biblioteci kako bi mogli da ih koriste ostali zaposleni i zatvorenici.

U vezi sa obezbjeđenjem u zatvorima

1. Ciljati institucije koje imaju najveću potrebu za povećanjem broja zaposlenih u obezbjeđenju i raspisati konkurs za radna mjesta radi lakšeg i bezbjednijeg rada kaznenih ustanova;
2. Organizovati specijalizovanu obuku za zaposlene u obezbjeđenju najmanje jedanput godišnje;
3. Organizovati redovne ljekarske preglede za zaposlene u obezbjeđenju.

U vezi sa izvršnom vlašću:

1. Uraditi procjenu domaćih inspeksijskih tijela i stepena njihove usaglašenosti sa uslovima OPCAT;
2. Zahtijevati da svi zakoni koji se odnose na mjesta pritvora usaglase sa zakonima o ljudskim pravima;
3. Podsticati angažovanost civilnog društva u donošenju odluka vezanih za zatvorske, policijske i druge reforme osnivanjem trajne ekspertize.

U vezi sa akterima civilnog društva

1. Nastaviti monitoring stanja ljudskih prava u mjestima pritvora, kao osnovnog oblika prevencije torture.
2. Podsticati aktivniju ulogu NVO u monitoringu mjesta pritvora putem podizanja NVO kapaciteta i podsticati umrežavanje na regionalnom i nacionalnom nivou;
3. Aktivno učestvovati u podizanju svijesti o UN-ovom Opcionom protokolu uz Konvenciju protiv torture i lobirati za odgovornost i transparentnost u svim mjestima lišavanja slobode.

V REGIONALNI PRISTUP PREPORUKAMA I PROBLEMATIČNIM OBLASTIMA

Upoređujući problematične oblasti u sve tri države koje smo analizirali, može se uočiti više od jedne sličnosti u nalazima. Neke od njih su uzrokovane činjenicom da je proces reforme, kako pravnog okvira tako i odnosa prema torturi i drugom surovom, neljudskom i ponižavajućem kažnjavanju ili postupanju započet demokratskim promjenama krajem 1990. godine odnosno početkom 2000. god. i možemo reći da je u svim ovim državama još uvijek u svojoj početnoj fazi. Nedostatak finansijskih resursa za adekvatnu radnu snagu i adekvatno renoviranje objekata može se izdvojiti kao jedan od razloga, ali ne bi trebalo da se koristi kao izgovor za druge nedostatke u sistemu prevencije torture.

Sličnosti takođe potiču iz činjenice da je metodologija koju NPM i drugi stejkholderi koriste za monitoring stanja zatvora i pritvornih jedinica gotovo ista i prilagođena na međunarodnom i regionalnom nivou, naročito ako se ima u vidu da su sve ove države prilagodile svoju politiku *acquis communautaire*-u EU u ovoj oblasti tokom procesa evropskih integracija, i da sve one imaju redovne međunarodne misije posmatranja, kao što su posjete CPT.

Regionalna saradnja NPM-a, civilnog društva i zatvorskih uprava je ključna za razvoj borbe protiv mučenja i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni ili postupaka u regionu.

Preporuke, podijeljene u različite segmente u svakom od izvještaja o državi, takođe mogu da se primijene u regionalnom kontekstu. Specifičnosti mogu da se vide u različitim nivoima aktivnosti i efikasnosti NPM sistema u svakoj od zemalja, kao i u ulozi civilnog društva u monitoringu i izvještavanju. U tom smislu, preporuke iz jedne zemlje se lako mogu primijeniti na druge dvije zemlje kao i na region u cjelini.

To nam dodatno potvrđuje da je regionalni pristup koji smo izabrali ne samo validan, već i najefikasniji i da podržava formiranje jednog zajedničkog odgovora na mučenje i druge surove, neljudske i ponižavajuće postupke ili kazne.

